

A UMANA PAPALUM KAI RA UMANA APOSTOLO

¹ Teopilo, kaugu luaina varvai iau ga tumu ia ure nam parika Iesu i ga pait vatavuna, ma i ga vartovo tavuna tana papa ra vunapaina, ² ma i tuk ta nam ra bung ba di ga kap ia urama tana, ba i tar tata tulue ra umana apostolo ta ra Takodo na Tulungen, diat nam i ga pilak value pa diat; ³ ma ba i tar virua papa, i veve tar mangoro na vakilang ta diat ma i po rikai tana ba ia ra launa, ma ra ivat na vinun na bung i vanavana pire diat, ma i vaarike ra lavur magit ta diat ure ra varkurai kai God. ⁴ Ma ba dia kivung me, i ga tigel diat, ma i biti: Koko avat a vana kan Ierusalem, upi avat a ki ung pa ra vamading kai Tama, nina ava ga valongore tagu, ⁵ tago a dovotina, Ioanes i ga baptaiso ma ra tava ka, ma pa i vailik ra bung, ma da baptaiso avat ma ra Takodo na Tulungen.

Iesu i tutua urama ra bala na bakut

⁶ Ba dia ki varurung, dia tir ia dari: Luluai, ta go ra kilala bar una vamule pa ra varkurai kai ra Israel vang? ⁷ Ma i biti ta diat: Vakir kavavat upi avat a nunure ra tataun ma ra kilala, nina Tama i ga kubu ia ta kana varkurai iat. ⁸ Ma avat, avat a vatur vake ra dekdek boko, ba ra Takodo na Tulungen na irop taun avat; ma avat a varveai tagu aro Ierusalem, ma ta ra gunagunan par Iudaia ma Samaria, ma tuk ta ra mutuai na langlangun na rakarakan a gunagunan. ⁹ Ma ba i

tar tatike go ra tinata, ma ba dia bobobe boko, di ga kap ia urama, ma ra bakut i ga pulu pa ia kan ra mata i diat. ¹⁰ Ma ba dia tadatadarake boko ra bakut ba i vanavana, a ivu tutana dir ga mal ma ra mal pua dir ga tur pa pire diat, ¹¹ ma dir biti bula ba: Avat a tarai Galilaia, dave ava turtur ma ava tadatadarake ra bakut? Go ra Iesu di tar tak pa ia urama ra bala na bakut kan avat, na vana uti mulai, da go avat tar gire i vana urama ra bala na bakut.

Matias i kia vue Iudas

¹² Ma dia talil mulai Ierusalem kan ra luana, a iangina a luana na Oliva, i maravai Ierusalem, varogop uka ma ra vinavana na Bung Sabat. ¹³ Ma ba dia tar olo, dia ruk urama ta ra pal liu, nam dia vala kiki tana; go diat: Petero, ma Ioanes, ma Iakobo, ma Andreas, ma Pilipo, ma Tomas, ma Batolomaio, ma Mataio, ma Iakobo, natu i Alpaio, ma Simon ra Lup Vararak, ma Iudas, natu i Iakobo. ¹⁴ Go diat par i kopono ko ra nuknuk i diat ba dia araring vatikai, ma ra vaden bula, ma Maria, na i Iesu, ma ra umana turana bula.

¹⁵ Ma ta go ra umana bung Petero i tur livuan ta diat a tara na turana, ma i biti (ma a kor na tarai dia ki varurung, a mar ma ra ura vinun bar diat): ¹⁶ A tara na turagu, i ti kat ba di ga pait ot pa nam ra tutumu ra Takodo na Tulungen i ga tatike ma ra ngie i David ure Iudas, ia nam a raprap ta diat, dia ga kinim pa Iesu. ¹⁷ Di ga lukluk pa ia ba dat, ma i ga vatur pa kana tiniba ta go ra papalum. ¹⁸ (Go ra tutana i ga kul pa ra pakana pia ma ra mani na papa ta kana mangamangana varpam; ma i ga bura duduvana, ma i ga pua livuan, ma

i tavuvuduai ra vinau na balana. ¹⁹ Ma diat par dia ki Ierusalem, dia tar nunure, tago dia vatang nam ra pakana pia ta kadia tinata Akeldama, go ra kukuraina: A gunan na gap.) ²⁰ Tago di ga tutumu ta ra Buk na Kakailai dari:

“Boina ba na kapakapana ra kubana,

Ma koko ta tikai na ki ie;” go bula:

“Boina ba ta ra tikai na vatur vake kana papalum.

²¹ Io, i topa ia ba ta tikai ta diat a tarai ave ga varvaragur ma diat a bungbung par ma ra Luluai Iesu, ba i vanavana livuan ta dat, ²² papa ta ra baptaiso kai Ioanes, ma tuk ta nam ra bung ba di ga kap ia urama kan dat i tana, ta tikai ta diat avet, avet a varvai ta kana vilaun mulai kan ra minat. ²³ Ma dia vatur vaarike a urua: Tikai, Iosep, a iangina bula Basaba, ma ra iangina tuna Iusto, dir ma Matias. ²⁴ Ma dia araring dari: U, Luluai, u nunure ra bala i ra tarai parika, una ve avet, ba to ia ta go dir u tar pilak pa ia, ²⁵ upi na vatur vake go ra papalum ma ra kiki na apostolo, nam ba Iudas i ga bura kan ia, upi na vana ta kana kiki iat. ²⁶ Ma dia ilailam upi ta tikai ta dir, ma dia ilam ot pa Matias, ma dia luk varurue tar ia ta diat ra vinun ma tika na apostolo.

2

A Tokodo na Tulungen i ki taun diat

¹ Ba ra bung na Pentekost i tar pot, diat par dia kiki vung tai tika na pal. ² Ma ra rurunga marama ra bala na bakut dir varogop ma ra rurunga i ra ngala na vuvu ta, i kakaviai muka, i vut vakaian diat, ma i kor ta nam ra pal dia ki tana. ³ Ma

dia gire ra umana karameme da ra iap, dia vana varbaiai ma dia ki taun diat par tikitikai. ⁴ Ma diat par dia buka ma ra Takodo na Tulungen, ma dia tata tavuna ma ra lavur enana tinata da ra Takodo na Tulungen i vateten tar ia ta diat.

⁵ Ma mangoro na Iudaia dia ki Ierusalem, diat a umana tena variru, maro ta ra gunagunan par ta ra vavai na bakut. ⁶ Ba dia valongore go ra rurunga, dia kor varurung, ma i purpuruan ra bala i diat i tana, tago dia vura valongore diat, dia vatavatang kadia lavur tinata iat. ⁷ Ma diat par dia kaian, ma dia kokonge, ma dia biti: Gire, go diat dia tata, vakir diat vang a umana te Galilaia par? ⁸ Ma dat par tikitikai da valongore davatane kada lavur tinata, di ga kava dat me? ⁹ Dat a Partoi, ma ra Medoi, ma ra Elamitai, ma diat dia ki Mesopotamia, a Iudaia ma ra Kapadokia, a Ponto ma ra Asia. ¹⁰ a Prigia ma ra Pampilia, a Aigipto ma diat marama ra papar a Libia maravai Kirene, ma ra umana vaira maro Rom, ma ra Iudaia, ma diat dia lolotu da ra Iudaia, ¹¹ ma ra Kreta ma ra Arabia, da valongore diat par, dia varvai ta kada lavur tinata ta ra lavur dekdek na papalum kai God. ¹² Ma diat par dia kaian, ma i purpuruan ra bala i diat, ma dia tir vargiline diat ba: Ava go? ¹³ Ma ta umana dia varkulumai, ma dia biti ba: Dia maur ma ra kalamana vain.

A varvai kai Petero

¹⁴ Ma Petero i tur, ma diat bula ra vinun ma tikai, ma i manga tata, ma i biti ta diat: Avat a tarai Iudaia. ma avat par ava ki Ierusalem, avat a matoto ta go, ma avat a valongore kaugu tinata.

¹⁵ Ava biti, ba go diat dia papaua ta ra nimomo;

ma pata, tago i tar lavuvat ika ra pakana bung na malana; ¹⁶ go ia ra magit ba ra propet Ioel i ga varvai ure dari:

¹⁷ “God i biti: Ta ra mutuaina
Ina lolongoi pa ta ra Tulungeagu taun ra tarai par,
Ma ra umana natu i vavat, a umana tutana,
Ma ra umana natu i vavat, a umana vavina, diat
a tata na propet.

Ma kavava lavur barmana diat a giragire ra
umana ninana,
Ma kavava umana patuana diat a ririvone ra
umana ririvon;

¹⁸ Io, ma taun diat bula kaugu umana tultul na
tutana;

Ma taun kaugu umana tultul na vavina, ta nam
ra bungbung
Ina lolonge ra Tulungeagu, ma diat a tata na
propet.

¹⁹ Ma ina ve tar ra umana magit na kinaian arama
liu ta ra bakut,

Ma ra umana vakilang ta ra gunagunan ra pia;
A gap, ma ra iap, ma ra vual na mi;

²⁰ A matana keake na bobotoi,

Ma ra gai na gap uka;

Ma ra bung kai ra Luluai na murmur,

A ngala na bung nam, a bung na kinaian;

²¹ Ma na dari, ia nam ba na kail upi ra iang i ra
Luluai na ti laun.”

²² Avat a tarai Israel, avat a valongore go ra
lavur tinata: Iesu, a te Nasaret, nina ra tutana,
God i ga vakilang tar ia ta vavat ma ra lavur
dekdek na papalum, ma ra lavur magit na kaka-
ian, ma ra lavur vakilang, God i ga papait ia tana
pire vavat, ma avat bula ava ti nunure; ²³ nina

di ga ongo tar ia, da God i ga kubu ia ta kana mamainga ma i ga nunure value, ava ga ot ia ta ra bolo, ma, ava ga doka ma ra lima i ra tarai vakuku; ²⁴ ma God i ga vatut pa mule ba i tar pala vue ra kinadik na minat, tago ra minat i mama vake. ²⁵ Tago David i ga tatike ure dari:

“Iau ga gire vatikene ra Luluai ta ra luaina matagu,

Tago i ki ta ra limagu tuna upi koko ina dadadar;

²⁶ Kari i ga ra balagu, ma ra karamaegu i gugu,

Ma ra pakagu bula na ki nunur,

²⁷ Tago pa una nur vue ra tulungeagu ta ra ruarua na tulungen,

Ma pa una tul tar kaum Gomgomuna upi na nunure ra mareng na minat.

²⁸ U tar vateten iau ta ra umana nga na nilaun; Una vabuka iau ma ra gugu ta ra matam.”

²⁹ A tara na turagu, ina tata kapa ta vavat ure David, tama i dat lualua, ba i ga mat, ma di ga punang ia, ma kana babang na minat i ki pire dat gori. ³⁰ Tago i ga propet, ma i nunure ba God i ga vatang ia ma ra vavalima, ba na vaki tika na natuna ta kana kiki na king, ³¹ i nunure value go, ma i vatang ia ure ra nilaun mulai kai Kristo, ba pa di ga nur vue ara ra ruarua na tulungen, ma ra pakana bula pa i ga mareng. ³² God i ga valaun pa go Iesu, ma avet par ave ga giragire. ³³ Ma ba di ga vaki ia urama ta ra lima i tuna God, ma tago i ga vatur vake bula ra vamading tai Tamana, ure ra Takodo na Tulungen, go i tar lolonge nina ava ti gire ma ava ti valongore. ³⁴ Tago David pa i ga vana urama ra bala na bakut, tago ia iat i ga biti dari:

“A Luluai i ga tatike tai kaugu Luluai: Una ki ta ra limagu tuna,

³⁵ Tuk ta nam ra bung ba ina vadiop kaum lavur ebar upi ra ruarua na kakim.”

³⁶ Boina ba ra kuba i Israel parika na nunure bulu, ba nam Iesu ava ga ot ia ta ra bolo, God i tar vaki ia upi na Luluai ma na Kristo bula.

³⁷ Ba dia valongore go, i pinpidian ra bala i diat, ma dia tir Petero, diat ma ra umana apostolo, dari: A tara na tura i vevet, ava avet a pait ia?

³⁸ Petero i biti ta diat: Avat par, tikitikai, avat a nukpuku, ma da baptaiso avat ta ra iang i Iesu Kristo, upi da pun vue kavava lavur varpiam, ma da tabar avat ma ra Takodo na Tulungen. ³⁹ Tago di ga tatike go ra tinata tadav avat, ma tadav ra lavur natu i vavat, ma ta diat maro vailik bula, tadav avat par, ba God na oro pa avat pirana.

⁴⁰ Ma mangoro na tinata bula i ve diat i tana, ma i vargat diat me dari:

Avat a valaun avat kan go ra taun tarai i gegagege. ⁴¹ Ma di baptaiso diat, dia kapupi kana tinata; ma di luk ra tarai dia tar agil diat ta nam ra bung, ba ra utul a arip na marmar. ⁴² Ma dia tur patuan vatikai ta ra vartovo kai ra umana apostolo, ma ta ra kini na varmari vargil, ma ta ra tabik gem, ma ta ra niaring.

A kini guvai kai ra umana tena nurnur

⁴³ Ma ra tarai par dia burburut, ma ra umana apostolo dia pait mangoro na magit na kinaian, ma mangoro na vakilang bula. ⁴⁴ Ma diat dia tar nurnur, dia vura ki guvai, ma dia vung guve kadia vurvur magit; ⁴⁵ ma dia ivure kadia vurvur

magit, ma dia tibe diat par me tikatikai da kadia niiba. ⁴⁶ Ma ra bungbung diat par dia kiki vatikai ta ra pal na vartabar, ma dia tabik gem ta ra kubakuba i diat, ma dia ian ma ra gugu ma ra dovot na maukua i diat, ⁴⁷ dia pite pa God, ma dia varmaram ma ra tarai par bula. Ta ra bungbung par ra Luluai i agagure vot i tar ta diat ma nina diat, di valavalaun pa diat.

3

A kakaki i vanavana tavuna

¹ Petero ma Ioanes dir ga vana urama ta ra pal na vartabar, ta ra pakana bung na niaring, ta ra utul a pakana bung. ² Ma di puak pa tika na tutana i kakak, di ga kava damana, ma ta ra bungbung par dia vanvadiop ia pire ra banbanu na pal na vartabar, ia nam ba a iangina: A Langlang, upi na lulul ta vartabar ta diat, dia rukruk ta ra pal na vartabar; ³ ma ba i gire Petero ma Ioanes dir to na ruk ta ra pal na vartabar, i lul upi ta vartabar ta dir. ⁴ Petero ma Ioanes dir bobobe, ma Petero i biti dari: Una gire amir. ⁵ I torom ta dir, ma i ki ung upi ta magit ta dir. ⁶ Ma Petero i biti: A silva ma ra goled iau pa ta na; go ina tabar iu ka ma ra magit ba kaugu: Ta ra iang i Iesu Kristo, a te Nasaret, una vana ka. ⁷ Ma i vatur ra limana tuna, ma i al vatut ia; ma ra ura kauna ma ra ura patkoai dir dekdek vuavuai. ⁸ Ma i pil, ma i tur, ma i vanavana tavuna, ma dital ruk ta ra pal na vartabar, ma i vanavana, i pipil, ma i pite pa God. ⁹ Ma ra tarai par dia gire i vanavana, ma i pite pa God; ¹⁰ ma dia nunure ba nina go i ga kiki, ma i ga lulul pire A Langlang, a banbanu na

pal na vartabar; ma dia kaian, ma dia konge go di tar pait ia tana.

Petero i varvai ta ra pal na vartabar

¹¹ Ma ba i vatur vake dir Petero ma Ioanes, a tarai par dia vila varurung tadav dital ta nam ra mata palpal di vatang ia ba kai Solomon, ma dia kaian na kaia. ¹² Ba Petero i gire, i tatike tai ra tarai dari: Avat a tarai Israel, dave ava kaian ta go ra tutana? Ma dave ava bobobe amir, varogop ba amir tar vavanavana pa ia ma ra dekdek i mimir, ba ta ra bo na maukua i mimir? ¹³ A God kai Abraam ma Isak ma Iakob, a God kai ra lavur tama i dat lualua, i tar mar Natuna Iesu, ia nam ava ga kinim tar ia, ma ava ga pue vue pire Pilato, ba i ga kure ba na pala vue. ¹⁴ Ava ga pue vue ra Tena Gomgom, ma ra Tena Takodo bula, ma ava ga varvarting upi da pala tar ra tena vardodoko tadav avat, ¹⁵ ma ava ga doko vue ra Tena Vavaki na nilaun, nina God i ga vatut mule kan ra minat, ma avet a umana tena varvai tana. ¹⁶ Ta ra nurnur ta go ra iangina, a iangina i tar vadekdek go ra tutana nina ava gire ma ava nunure bula; io, nam ra nurnur tana iat, i tar tul tar go ra padikatina tuna ta ra mata i vavat par. ¹⁷ A tara na turagu, go iau nunure, avat, ma kavava umana luluai bula, ava ga pait vatuptup ia. ¹⁸ Dari God i ga pait ot pa nam ra lavur magit ba i ga varvai lua tana ma ra ngie i ra lavur propet par, ba na tup kana Kristo. ¹⁹ Ma go avat a nukpuku, ma avat a vana tapuku upi da pun vue kavava lavur varpam, ²⁰ ma upi na vana rikai a umana kilakilala na nilagar marama ra mata i ra Luluai; ma upi na tulue uti nam ra Kristo di ga tibe tar

ia ta vavat, Iesu iat; ²¹ nina i ki ra bala na bakut tuk ta ra umana e ba da vamule pa ra vurvur magit i tana, nam ba God i ga varvai ure ma ra ngie i ra lavur gomgom na propet par, dia ga laun papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan. ²² A dovotina Moses i ga tatike ba: “A Luluai God na vaki vaarike ra propet da iau pire vavat, ta diat ra umana tura i vavat, ma avat a ki na valongor ta ra lavur magit par ba na tatike ta vavat. ²³ Ma ra tulungea i diat par ba pa dia valongore nam ra propet, da vavirua mutue vue diat kan ra tarai.” ²⁴ Io, ma ra umana propet par, papa tai Samuel, ma diat dia ga murmur, diat par dia ga tatata, dia ga varvai ure go ra lavur bung. ²⁵ Avat a umana natu i ra lavur propet, ma ra umana natu i nam ra Kunubu, ba God diat ma ra lavur tama i vavat lualua, dia ga kubu pa ia, ba i ga tatike tadav Abaraam dari: “A lavur vuna tarai par diat a doan ta ra tara na niurum murmur.” ²⁶ God, ba i ga vaki vaarike kana Tultul, i ga tul value vue pire vavat upi na vadoane avat, ba na ben pukue avat par kan kavava lavur varpiam.

4

Petero dir ma Ioanes dir tur ta ra mata i ra kivung

¹ Ba dir tatata tadav ra tarai, a umana tena tinabar, ma ra luluai na pal na vartabar, ma ra umana Sadukaio, dia vana tadav dir, ² ma dia kulot ure dir tago dir tovo ra tarai, ma dir varvai tai Iesu ure ra nilaun mulai kan ra minat. ³ Ma dia kinim pa dir, ma dia varuk dir ta ra pal na banubat upi dir a ki tuk ningene, tago i ga ravian.

⁴ Ma mangoro ta diat dia tar valongore ra tinata dia nurnur; ma di luk ra tarai ba ra ilima na arip na marmar bar.

⁵ Ma ra kubak tana kadia lavur tena varkurai, ma ra lavur tena tutumu, dia ki varurung aro Ierusalem; ⁶ diat ma Anas, ra tena tinabar i lualua, ma Kaiapas, ma Alekandro, ma diat par ra umana niuru i ra tena tinabar i lualua. ⁷ Ba dia tar vaki dir livuan ta diat, dia tir dir ba: A dekdek ava, ba ra iang i to ia, amur tar pait go tana?

⁸ Ma Petero i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i tatike ta diat: Avat a lavur tena varkurai kai ra tarai, ma avat a lavur patuana, ⁹ ba gori ava tir amir ure ra bo na papalum ta ra tutana i ga malmalu, ba di tar valagar davatane, ¹⁰ boina ba avat par ma ra tarai Israel par bula, avat a vura nunure ba ta ra iang i Iesu Kristo, ra te Nasaret, nina ba ava ga ot ia ta ra bolo, ma God i ga vatut pa ia mulai kan ra minat, ia nam muka go ra tutana i ti oton tana, ma i tur ati ta ra mata i vavat.

¹¹ Ia ra vat i ta nina ba avat a umana tena pait pal ava ga pilak vue, ma go ia ra vat ta ra ul a ngu na pal. ¹² Ma pa ta varvalaun tai ta ra tikai, ma pa ta iang i ta ra tikai, ta ra vavai na bakut di ga ve tar ia ta dat a tarai, ba da valaun dat me.

¹³ Ba dia gire Petero ma Ioanes ba pa dir burut, ma dia matote ba vakir a ura mototono, ma vakir a ura tena kabinana bula, dia kaian; ma dia nunure dir, ba dital ga varagur ma Iesu. ¹⁴ Ba dia gire ra tutana di ga valagar pa ia i tur pire diat, pa dia pait valar pa ia upi diat a varpuai. ¹⁵ Ba dia tar tulue dital upi dital a tur irai papa kan ra kivung, dia tatata, ma dia biti dari: ¹⁶ Ava dat a pait ia ta go ra ura tutana? Tago dir tar pait go ra

ngala na vakilang, ma i po rikai ta diat par dia ki Ierusalem, ma dat a varpuai dave? ¹⁷ Kan na po tadav ra tarai vanavana boko, dat a vaununge dir, ba koko dir a tata mulai tai ta tikai ure go ra iang. ¹⁸ Ma dia oro pa mule dir, ma dia tigel bat dir upi koko dir a tata mulai, ma koko dir a vartovo mulai ma ra iang i Iesu. ¹⁹ Petero ma Ioanes dir tatike bali diat dari: Ba i takodo ta ra mata i God ba amir a manga valongore avat, ma God pata, avat iat, avat a kure; ²⁰ ma pa i tale amir upi amir a ngo ta ra varvai ta ra lavur magit ave ga gire, ma ave ga valongore bula. ²¹ Ba dia tar vaununge mule dir, dia pala vue dir, tago dia mama tikan tadav ta magit ba diat a bali ia ta dir, ta ra mata i ra tarai, tago ra tarai par dia pite pa God ure nam dir ga pait ia. ²² Tago ra tutana di ga pait kapi ra vakilang na valagar tana, i tar laun pa ra ivat na vinvinun ma i pirai na kilakilala.

A umana tena nurnur dia araring upi koko diat a burut

²³ Ba dia tar pala vue dir, dir vana tadav ra umana talai dir, ma dir varvai ta nam parika ba ra umana tena tinabar ngalangala ma ra umana patuana dia ga tatike ta dir. ²⁴ Ba dia valongore, dia tata tadav God ma ra kopono nuknuk i diat, ma dia biti: U Luluai, u ga vaki ra bala na bakut, ma ra rakarakan a gunagunan bula, ma ra ta, ma ra vurvur magit i ki ta dital; ²⁵ ma u ga tatike ta ra Takodo na Tulungen ma ra ngie i tama i vevet David kaum tultul dari:
 “Dave ra umana Tematana dia tar urung,
 Ma ra lavur tarai dia tar nuknuk ra lavur magit vakuku?”

²⁶ A umana king ta ra rakarakan a gunagunan dia tar tut na vinarubu, Ma ra lavur tena varkurai dia tar kikiung bat ra Luluai ma kana Kristo.”

²⁷ Tago a dovotina ta go ra pia na pal, Erodes ma Pontio Pilato, ma ra lavur Tematana, ma ra lavur tarai Israel, dia kikiung bat Iesu kaum Tultul i gomgom, nina u ga tap ia; ²⁸ ma dia pait ika nam ra limam ma ra nuknukim i ga kure value tar ia. ²⁹ Ma go, Luluai, una gire kadia lavur varvaunungai, ma una maravut kaum umana tultul upi avet a varvai ta kaum tinata, ma koko ave burut; ³⁰ ma una kodokodo ra limam upi una valavalagar; upi da pait ra umana vakilang ma ra umana magit na kinaian ta ra iang i Iesu kaum Tultul i gomgom. ³¹ Ba di tar araring, nam ra pal, nina dia ki varurung tana, i dadadar, ma dia buka par ma ra Takodo na Tulungen, ma dia varvai ma ra tinata kai God, ma pa dia burut.

Dia vuvung varurung

³² Ma mangoro diat dia tar nurnur, ma i tikai ka ra nuknuk i diat, ma i tikai ka ra bala i diat; ma vakir ta tikai ta diat i vatang ia ure ta magit i ga vung ia ba kana ka; dia vuvung varurung kadia lavur magit par, ma diat par dia kakalai tana. ³³ I dekdek muka ra varvai kai ra umana apostolo ure ra nilaun mulai kai ra Luluai Iesu; ma i manga ra varmari ta diat par. ³⁴ Pa ta tikai ta diat i iba upi ta magit, tago mangoro ta diat dia ga ivure kadia gunagunan ma kadia palpal, ma ra mani di ga pa ia me, ³⁵ dia vung ia pire ra kau i ra umana apostolo; ma dia tibatibe ta diat, tikatikai, da kadia niiba.

³⁶ Ma Iosep, nina ra umana apostolo dia ga tar mule ra iangina ba Banaba (a kukurai nam ra iangina ba Natu i ra Varmaram), a niuru i Levi, a tutana Kipro; ³⁷ i ivure kana ngala na gunan, ma ra mani di ga pa ia me, i vung ia pire ra kau i ra umana apostolo.

5

Anania ma Sapira

¹ Tika na tutana a iangina Anania, dir ma kana taulai Sapira; ² dir ivure tika na pakana pia, ma dir ive vake ta umana mani di tar kul ia me, ma ta ra umana Anania i kap ia, ma i vung ia pire ra kau i ra umana apostolo. ³ Ma Petero i biti tana: Anania, dave Satan i tar kor ta ra balam upi una vaongo tadav ra Takodo na Tulungen, ma upi una ive ta umana mani di tar kul ra pakana pia me? ⁴ Ba i ga tur boko, vakir kaum uka vang? Ma ba u ga ivure, vakir u iat vang, u ga kure? Ma dave u tar nuk pa go ta ra balam? Vakir u vaongo tana tadav ra tarai, tadav God iat. ⁵ Ba Anania i valongore go ra tinata, i bura, ma i mat, ma ra ngala na bunurut i monong diat par dia valongore. ⁶ Ma ra umana barmana dia tut, ma dia pulu ia, ma dia puak vairop ia, ma dia punang ia.

⁷ Ma namur, ba i par ta utul a pakana bung bar, kana taulai i ruk, i tuptup ta nam di tar pait ia. ⁸ Ma Petero i biti tana: Una ve iau, amur tar ivure ra pakana pia ure go ra mataina laka? Ma i biti: Maia, damana. ⁹ Petero i biti tana: Dave go amur tar kubu ia ba amur a valar ra Tulungea i ra Luluai? Gire, ra kau i diat dia tar punang kapi

kaum tutana go ta ra mataniolo, ma go diat a puak vairop u bula. ¹⁰ Ma ia bula, i bura vuavuai pire ra kauna, ma i vungue ra tulungeana; ma ra umana barmana dia ruk ma dia na tadav ra minatina, ma dia puak vairop ia, ma dia punang kapi ia pire kana tutana. ¹¹ Ma ra ngala na bunurut i monong ra ekelesia par, ma diat par bula dia tar valongore go ra lavur magit.

A umana vakilang ma ra umana magit na kinaian

¹² Ma ra lima i ra umana apostolo dia pait mangoro na vakilang, ma mangoro na magit na kinaian pire ra tarai, ma dia ki varurung par ta ra mata palpal kai Solomon, ma i tikai ka ra nuknuk i diat. ¹³ Diat ra lavur enana, dia burut ba diat a agil diat; ma ra tarai dia manane ke diat; ¹⁴ ma mangoro na tena nurnur, a kor na tarai ma ra vaden, dia agil ra Luluai; ¹⁵ ma dia puak kapi ra umana minait ta ra lavur nga, dia vadiop diat ta ra umana vava ma ra umana votovoto, upi ra malur i Petero ba i vanavana, na vamarur pa ta umana bar ta diat. ¹⁶ Ma a kor na tarai maro ta ra lavur pia na pal dia tur kikil Ierusalem, dia kor varurung; ma dia kap bula ra lavur minait ma diat dia purpuruan ma ra umana dur na tabaran, ma di valagar pa diat par.

Di vakadik ra umana apostolo

¹⁷ Ma ra tena tinabar i lualua, ma diat dia varvaragur me, a Sadukaio diat, dia tut, ma dia buka ma ra kankan; ¹⁸ ma dia kinim pa ra umana apostolo, ma dia varuk diat ta ra pal na banubat. ¹⁹ Ma tika na angelo kai ra Luluai i papa are ra

umana banbanu na pal na banubat ta ra marum, ma i ben vairop diat, ma i biti: ²⁰ Avat a vana, avat a tur ta ra pal na vartabar, ma avat a tatike ra lavur tinata par ure go ra Nilaun tadav ra tarai. ²¹ Ba dia valongore go, dia ruk na pal na vartabar ba i lar, ma dia vartovo. Ma ra tena tinabar i lualua i pot, ma diat dia varvaragur me, ma dia oro varurue ra kivung, ma ra umana patuana par ta diat ra tarai Israel, ma dia vartuluai ta ra pal na banubat upi da agur pa diat. ²² Ma nam ra umana tultul dia vana, ma pa dia gire tadav diat ta ra pal na banubat, ma dia talil mulai, ma dia biti: ²³ Ave tar tadav ra pal na banubat, di tar banu vadekdek ia, ma ra umana monamono dia tur pire ra umana banbanu; ma ba ave tar papa are, pa ta na i ki tana. ²⁴ Ba ra luluai na pal na vartabar ma ra umana tena tinabar ngalangala dia valongore go ra tinata, i purpuruan ra nuknuk i diat tana, ba na tuk ave. ²⁵ Ma tikai i pot, ma i biti ta diat: Nam ra tarai ava ga varuk diat ta ra pal na banubat, go dia tur ta ra pal na vartabar, ma dia tovo ra tarai. ²⁶ Ma ra luluai na pal na vartabar ma ra umana tultul bula dia vila pa diat, ma dia agur mal pa diat, tago dia burutue ra tarai kan diat a tupar diat. ²⁷ Ba dia tar agur pa diat, dia vatur diat ta ra mata i ra kivung. Ma ra tena tinabar i lualua i tatike ta diat dari: ²⁸ Ave ga tigel muka avat, ba koko avat a vartovo, ma go ava tar vabuka Ierusalem ma kavava vartovo, ma ava mainge ba avat a takun avet ma ra gapu i go ra tutana. ²⁹ Petero ma ra umana apostolo dia biti: I manga mamat upi avet a torom tai God, ma ta ra tarai pata. ³⁰ A God

kai ra lavur tama i dat lualua i ga vatur mule Iesu, nina ava ga doka ba ava ga al vatokobe ta ra davai. ³¹ Nam iat God i ga vatur ia urama ma ra limana tuna, upi na Luluai ma upi na Tena Valaun, ma upi na tabar Israel ma ra nukpuku ma ra punpun vue ai ra lavur varpian. ³² Ma avet a umana tena varvai ta go ra lavur magit, ma ra Takodo na Tulungen bula nam ba God i ga tabar diat me, ba dia ongaongo tana.

³³ Ba dia valongore dari, dia kankan, ma dia mainge ba diat a doko diat. ³⁴ Ma tikai ta diat, a Parisaio, a iangina Gamaliel, a tena vartovo ta ra varkurai, ma ra tarai par dia ru ia; i tur ta ra kivung, ma i vartul upi ra umana apostolo diat a irop papa. ³⁵ Ma i biti ta diat: Avat a tarai Israel, avat a balaure avat ta go ra tarai, ba ava avat a pait ia. ³⁶ Tago lua tikai, a iangina Toidas, i ga tut rikai, ma i biti, ba ia ra ngala, ma mangoro na tarai, a ivat na marmar bar, dia mur ia; ma di ga doka, ma diat par dia ga torom tana, dia vana varbaiai, ma i mutu. ³⁷ Namur ta go ra tutana, ta ra tikai, a iangina Iudas, a tutana Galilaia, i tut rikai ta ra kilala na tumu iang, ma i vamolo bat ta ra umana tarai ma dia ga mur ia; ma ia bula i ga virua, ma diat par dia ga torom tana, di ga okole varbabaiane diat. ³⁸ Ma gori iau tatike tadav avat ba: Avat a vana vovovon, ma avat a pala vue diat; ona go a nuknuk ma ra papalum kai ra tarai ka, na bura ka; ³⁹ ma ona kai God, avat a mama vamut vue. Kan avat a gire tadav ia namur ba i da ava varubu ma God. ⁴⁰ Ma dia mulaot i tana; ma ba dia oro pa ra umana apostolo mulai, dia kita diat, ma dia tigel diat, ba koko diat a tatata

ta ra iang i Iesu, ma dia pala vue diat. ⁴¹ Ma dia irop kan ra kivung, ma dia gugu, tago di tar nuk pa diat ba dia boina upi diat a kairane ra niruva ure ra Iang. ⁴² Ma ra bungbung par ta ra pal na vartabar, ma ta ra kubakuba i diat, pa dia ngo ma ra vartovo ma ra varvai bula ure Iesu, ba ia ra Kristo tuna.

6

Ra lavurua na tena maramaravut

¹ Ta nam ra e, a tarai na vartovo dia pepeal vanavana, ma ra tarai Iudaia maro Elenas dia tata na urur ure ra tarai Ebraio, tago di tibatibe lake kadia umana ua na vavina ta ra tiniba ra bungbung. ² Ma ra vinun ma a ivut dia oro varurue pa ra kor na tarai na vartovo, ma dia biti ta diat: Pa i ko ba avet a vungue ra tinata kai God, upi avet a varvakai ta ra vuvuvung na magit. ³ A tara na tura i vevet, avat a pilak pa ta lavurua na bo na tutana ta vavat, diat ba dia buka ma ra Tulungen ma ra kabinana, upi avet a tibe tar go ra papalum ta diat. ⁴ Ma avet a balaguan vatikai ta ra niaring, ma ta ra vartovo na tinata. ⁵ Ma diat par dia mulaot ta go ra tinata. Ma dia pilak pa Stepano, a tutana i buka ma ra nurnur ma ra Takodo na Tulungen, ma Pilipo, ma Prokoro, ma Nikanor, ma Timon, ma Parmena, ma Nikolaos, a tutana i ga lotu da ra mangamangana Iudaia ara Antiokia; ⁶ ma dia agure diat tadav ra umana apostolo; ma ba dia tar araring, dia palagur diat ma ra lima i diat.

⁷ A tinata kai God i tavua; ma ra tarai na vartovo dia pepeal muka aro Ierusalem; ma mangoro na tena tinabar dia ongo ta ra nurnur.

Di takun Stepano

⁸ Stepano i buka ma ra varmari ma ra niongor bula, ma i papait ra umana ngala na magit na kinaian, ma ra umana vakilang bula pire ra tarai. ⁹ Ta ra umana ta nam ra pal na lotu di vatang ia ba kadiat di ga Valangalanga diat, ma kai ra Kirene mara Alekandria, ma kadiat bula ra Kilikia mara Asia, dia tur ma dia vartoto ma Stepano. ¹⁰ Ma dia mama bali ra kabinana ma ra Tulungen i tatata tana. ¹¹ Ma dia vovo pa ta umana tutana, dia biti: Ave ga valongore ba i ga vatang ra tinata na varvul ure Moses ma ure God. ¹² Ma dia vakankan ra tarai ma ra umana patuana bula, ma ra umana tena tutumu, ma dia tadav ia, dia kinim pa ia, ma dia kap ia ta ra kivung; ¹³ ma dia ting pa ra umana tena varvai vavaongo, dia biti: Go ra tutana pa i ngo ma ra tinata na varvul ure go ra pal tabu, ma ure ra tinata na varkurai; ¹⁴ ave ga valongore ba i ga tatike ba go ra Iesu, ra te Nasaret, na nila vue go ra pal, ma na kia vue ra lavur mangamangana Moses i ga vateten tar ia ta dat. ¹⁵ Ma diat par dia kiki ta ra kivung dia bobobe, ma dia gire ra matana da ra mata i ra angelo.

7

Stepano i varvai

¹ Ma ra tena tinabar ngalangala i tir ia dari ba: I dovot go ra lavur tinata? ² Ma i biti: A tara na

turagu, ma ra umana tamagu, avat a valongore iau. A God na minamar i ga tur kapet pa pire tama i dat Abaraam, ba i ki Mesopotamia, ma pa i ki boko Karan, ³ ma i ga biti tana: Una vana kan kaum gunan ma kan ra lavur niurum bula, ma una vana ta nam ra gunan ba ina ve u boko tana. ⁴ Ma i vana kan ra gunan kai ra Kaldea, ma i ki Karan; ba tamana i tar mat, God i tulue mule kan ia upi go ra gunan da ki tana gori; ⁵ ma pa i tul tar ta gunan tana ba kana, pa ta ikilik ba na tur tana; ma i ga ve ba na tul tar ia boko upi kana ma kai kana lavur bul mur, ma pa ta natuna boko. ⁶ Ma God i ga biti dari, ba kana lavur bul mur diat a ki tai tika na vaira na gunan, ma da kinim vavilavilau pa diat ma da vakavakaina diat a ivat na marmar na kilakilala. ⁷ Ma God i ga biti: Ina kure boko nam ra tarai dia tar kinim vavilavilau pa diat; ma namur diat a irop ma diat a ongo tagu ta go ra gunan. ⁸ Ma i kubu tar ra kunubu na pokakikil tana; ma Abaraam i vangala Isak, ma i poko kikil ia ba i tar laun pa lavutul na bung; ma Isak i vangala Iakob, ma Iakob i vangala ra vinun ma a ivu tama i dat lualua. ⁹ Ma diat a umana tama i dat lualua dia ga kankanuane Iosep tago i puruai ra bala i diat ure, ma dia ivure uro Aigipto; ¹⁰ ma God i ki ravie abara, ma i valaun pa ia kan ra lavur varmonong, ma i maravut ia ma ra varmari ma ra kabinana pire Parao ra king Aigipto, ma i vaki ia upi na luluai ta ra gunan Aigipto ma ra kubana mutu. ¹¹ Ma tika na mulmulum ma mangoro na kinadik i ubu Aigipto parika, ma Kanaan bula, ma pa ta magit ai ra lavur tama i dat lualua. ¹² Ba Iakob i nunure ba

ta kon aro Aigipto, i tulue vatavuna vue ra lavur tama i dat lualua. ¹³ Ba dia vaura vana, Iosep i po tadav ra umana turana; ma ra lavur niuru i Iosep dia po tavuna tadav Parao. ¹⁴ Iosep i vartuluai, ma i oro pa tamana Iakob pirana, ma ra lavur niuruna par, a lavurua na vinvinun ma a ilima diat. ¹⁵ Ma Iakob i vana uro Aigipto, ma i mat ie ma ra umana tama i dat lualua bula. ¹⁶ Ma di kap diat uro Sikem, ma di vadiop diat ta nam ra babang na minat, ba Abaraam i ga kul pa ia ma ra mani tai ra umana natu i Emor dia ki Sikem. ¹⁷ Ba i maravai ra kilala i nam ra tinata God i ga ve tar ia tai Abaraam, a tarai dia ngala ma dia peal vanavana aro Aigipto; ¹⁸ tuk ta ra bung ba ta ra tika na king i kure Aigipto, ma pa i nunure Iosep. ¹⁹ Ma i vatuptup ra lavur niuru i dat, ma i vakaina ra umana tama i dat lualua, ma i kure upi diat a okole vue kadia umana kuramana, upi diat a mat. ²⁰ Ta nam ra kilala di ga kava Moses, a bo na bul tuna ta ra mata i God, ma ra utul a gai di valavale ive ta ra kuba i tamana; ²¹ ba di tar okole vue, natu i Parao, a vavina, i vatur vake ma i vale pa ia upi natuna. ²² Ma di ga tovo Moses ta ra lavur mangamangana kabinana kai ra tarai Aigipto; ma i ga dekdek kana lavur tinata ma kana lavur papalum. ²³ Ba i tar to na laun pa ra ivat na vinvinun na kilakilala i nuk ia ra balana ba na gire pa ra tara na turana, a tarai Israel. ²⁴ Ma i gire ba di vakaina tikai, i vila ung ia, ma i obo pa ia, ma i doko ra tutana Aigipto; ²⁵ i nuk ia ba ra tara na turana dia nunure ba God i valavalaun diat ma ra limana; ma pa dia motote. ²⁶ Ta ra kubak tana i gire ta ivut ta diat,

dir varngangar, ma i nuk ia ba na vamaram dir, ma i biti: A ura tutana, amur turana, dave amur vakaina amur vargil? ²⁷ Ma nina i vakaina talaina i tulana vue, ma i biti: To ia i ga vaki u ba kaveve luluai ma kaveve tena varkurai? ²⁸ U mainge ba una doko iau, da u tar doko ra te Aigipto nabung laka? ²⁹ Ma Moses i lop ta go ra tinata, ma i ki ta ra gunan Midian, ma i vangala ra ivu natuna ie, a ura tutana. ³⁰ Ba i ga par ra ivat na vinvinun na kilakilala, tika na angelo i tur pirana ra pupui ta ra luana Sinai, ta ra biro na iap ta ra davai. ³¹ Ba Moses i gire, i kaian tana, ma i vana maravai tana upi na gire, ma i valongore ra nilai ra Luluai, dari: ³² “Iau ra God kai ra lavur tamam, ma ra God kai Abaram, ma kai Isak, ma kai Iakob.” Ma Moses i dadadar, ma pa i gire upi ia, tago i burut. ³³ Ma ra Luluai i biti tana: “Una pala vue ra ura pal a kaum, tago ra pia u tur tana, a pia i gomgom. ³⁴ Iau tar gire muka ra lavur mangamangana i tup kaugu tarai dia ki Aigipto, ma iau tar valongore kadia niriri, ma go iau tar irop, upi ina valaun diat; una mai, ina tulue u uro Aigipto.” ³⁵ Moses, nina dia ga vue, ba dia biti: To ia i ga vaki u upi ra luluai ma ra tena varkurai? Ia nam God i ga tulue ma ra lima i nam ra angelo i tur pirana ra pui, upi na luluai ma na tena valaun. ³⁶ Go ra tutana iat i ga lue vairop diat, ba i ga pait value ra umana magit na kinaian, ma ra umana vakilang ara Aigipto, ma ta ra Ta Meme, ma ta ra pupui bula, a ivat na vinvinun na kilakilala. ³⁷ Nina Moses nam i ga tatike tadav ra tarai Israel ba: “Ta diat ra umana tura i vavat God na ben vaarike tadav avat tika na propet da iau.” ³⁸ Ia go i ga ki

ta ra kivung aro ra pui, dir ma ra angelo, nina dir ga tata me ta ra luana Sinai, ma i tata bula ma ra umana taina i dat lualua; ma i ga vatur vake ra luana tinata upi na tul tar ia ta dat; ³⁹ ma ra umana tama i dat lualua dia ole, pa dia ongo tana, ma dia okole vue kan diat, ma dia nuk likun mulai upi Aigipto, ⁴⁰ ma dia biti tadav Aron: Una mal pa kada umana god upi diat a lua ta dat; tago Moses, nina i ga agure vairop dat kan ra gunan Aigipto, pa da nunure ba i dave. ⁴¹ Ta nam ra kilala dia ga mal pa ra nat na bulumakau, ma dia vartabar tadav go ra tabataba, ma dia gugu ta ra papalum na lima i diat. ⁴² Ma God i vana tapuku, ma i vungue diat, upi diat a lotu tadav ra lavur tagul; da di ga tumu ia ta ra buk kai ra umana propet:

“Avat ta ra kuba i Israel, ava ga tul tar ia tagu ra minat na vavaguai, ma ra umana tinabar bula,

A ivat na vinvinun na kilakilala ara ra pupui laka?

⁴³ Ma ava ga kapkap ra kuba i Molok,

Ma ra tagul kai ra god Rempan,

Ma ra umana tabataba ava ga mal pa diat, upi avat a lotu tadav diat;

Ma ina kap vue avat uro pakit

Babilon.”

⁴⁴ A lavur tama i dat lualua dia ga vatur vake ra pal na varveai aro ra pupui, da nina dir ga tata ma Moses i ga kure, ba na pait ia, varogop ma nam ra valavalar i ga gire. ⁴⁵ Ma ra lavur tama i dat iat bula dia ga kap vaolo, ba diat ma Iosua dia ga olo, ba dia kale pa nam ra lavur gunan kai ra umana Tematana, God i ga li vue diat ta ra mata i

ra lavur tama i dat, ma i tuk tar ta ra kilala i David,
⁴⁶ nina God i ga mari ia, ma i ga lulul ba na pait
 tika na kuba i ra God kai Iakob. ⁴⁷ Ma Solomon i
 ga pait kana ta pal. ⁴⁸ Ma ra Ngala Kakit pa i ki
 ta ra palpal di papait diat ma ra lima i ra tarai;
 damana ra propet i ga tatike:

⁴⁹ “Ra Luluai i biti: A bala na bakut kaugu kiki,
 Ma ra rakarakan a gunagunan ra ruarua na
 kakigu;

A mangamangana pal ava avat a pait ia ba kaugu?
 Ba akave ra gunan ina ngo tana?

⁵⁰ Vakir laka ra limagu i ga pait ra lavur magit
 parika?”

⁵¹ Avat a umana pue ngangar, i tabobo ra bala
 i vavat ma ra talinga i vavat bula, ava tur bat
 vatikene ra Takodo na Tulungen; da ra lavur
 tama i vavat dia ga pait ia, damana avat bula.

⁵² To ia ta diat a lavur propet a umana tama i
 vavat pa dia ga vakaina diat? Ma dia ga doko diat,
 dia ga varveai lua ta ra vinavana uti kai ra Tena
 Takodo; nina ba gori ava tar vagu pa ia, ma ava
 tar doka; ⁵³ avat, ava tar vatur vake ra tinata na
 varkurai da ra umana angelo dia ga kure tar ia,
 ma pa ava torom tana.

Di tupar Stepano

⁵⁴ Ba dia valongore go ra tinata, dia kankan
 muka, ma dia varkakaratanane ra ngie i diat tadav
 ia. ⁵⁵ Ma ia i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i
 tadarake vatikene ra bakut, ma i gire ra minamar
 i God, ma i gire Iesu bula i tur ta ra lime tuna
 God, ⁵⁶ ma i biti: Iau gire ra bakut i tapre, ma
 Natu i ra tutana i tur ta ra lime tuna God. ⁵⁷ Ma
 dia bor bat ia ma ra ngala na nilai diat, ma dia

ang bat ra talinga i diat, ma dia vura vila taun ia, ⁵⁸ ma dia okole vue kan ra pia na pal, ma dia tupar ia; ma ra umana tena varvai tana dia vung kapi kadia umana mal pire ra kau i ra barmana, a iangina Saul. ⁵⁹ Ma dia tupar doko Stepano ba i oraoro, ma i biti: Luluai Iesu, una vatur vake ra tulungeagu. ⁶⁰ Ma i va timtimum, ma i oro ma ra ngala na nilaina dari: Luluai, koko una bali go ra varpam ta diat. Ba i tar tatike dari, i va mat.

8

¹ Ma Saul i mulaot tana upi na mat.

Saul i vakadik ra tarai na lotu

Ta nam ra bung a ngala na milmilikuan i arikai tadav ra lavur ekelesia aro Ierusalem ma dia vana varbaiai vurvurbit ta ra gunagunan Iudaia ma Samaria; ma ra umana apostolo pata. ² A umana tena variru dia punang Stepano, ma dia tangtangie muka. ³ Ma Saul i vakavakaina ra tarai na ekelesia, ma i rukruk ta ra lavur pal, ma i al pa ra tarai ma ra vaden, ma i varuk diat ta ra pal na banubat.

Di varvai ma ra bo na varvai aro Samaria

⁴ Ma diat dia ga varbaiai dia vanavana vurvurbit ma ra varvai na tinata. ⁵ Ma Pilipo i vana ura ra pia na pal Samaria, ma i varveai ure Kristo ta diat. ⁶ Ma ra lavur kor na tarai ba dia valongore ra tinata Pilipo i tatike, ma dia gire ra umana vakilang i papait ia, dia torom tana ma ra kopono nuknuk i diat. ⁷ Tago, a umana tabaran dia irop kan mangoro nina dia ga ovai ta diat, ma dia kukukula mat; ma di valagar ra mangoro dia

kakak ma diat bula dia kekebau. ⁸ Ma i ngala ra gugu ta nam ra pia na pal.

⁹ Ma tika na tutana abara, a iangina Simon, lua i agagar ta nam ra pia na pal, ma i ga vakavakaian ra tarai Samaria, ma i ve diat ba ia ra ngala muka; ¹⁰ ma ra tarai vakuku ma ra umana luluai bula, dia vura kapupi ia, ma dia biti ure: Go ra tutana ia ra dekdek kai God, nina di vatang ia ba ra Ngala. ¹¹ Ma dia kapupi ia, tago papa amana iat i ga vakavakaian diat ma kana lavur papait. ¹² Ba dia tar kapupi Pilipo ma kana vartovo ure ra lavur bo na varvai ure ra varkurai kai God, ma ure ra iang i Iesu Kristo, a tarai, ma ra vaden bula, di baptaiso diat. ¹³ Ma Simon bula i nurnur, ma ba di tar baptaisoa, dir varagur ma Pilipo; ma ba i gire ra lavur vakilang ma ra lavur dekdek na papalum i papait ia, i manga kaian tana.

¹⁴ Ba ra umana apostolo nina diat, dia ki Ierusalem, dia valongore ba ra Samaria bula dia tar kapupi ra tinata kai God, dia tulue Petero ma Ioanes tadav diat; ¹⁵ ba dir tar vut, dir aring ure diat upi diat a vatur vake ra Takodo na Tulungen; ¹⁶ tago pa i ti irop boko taun ta na, di tar baptaiso diat ta ra iang i ra Luluai Iesu. ¹⁷ Ma dir palagur diat ma ra lima i dir ma dia vatur vake ra Takodo na Tulungen tana. ¹⁸ Ba Simon i gire ba ra ura apostolo dir palagur diat ma ra lima i dir ika, ma di tabar diat ma ra Takodo na Tulungen tana, i kap tar ra mani ta dir, ¹⁹ ma i biti: Amur a tul tar go ra dekdek tagu, upi ba ina palagur ta tikai ma ra limagu, na vatur vake ra Takodo na Tulungen tana. ²⁰ Ma Petero i biti tana: Amur ma kaum mani amur a virua, tago u nuk ia ba una kul ra

vartabar kai God ma ra mani. ²¹ Pa kaum ta tiniba ba ta ngungu ta go ra magit; tago pa i dovot ra balam ta ra mata i God. ²² Una nukpuku kan kaum lavur varpam, ma una aring ra Luluai ba na pun vue bar go ra nuknuk ta ra balam; ²³ tago iau gire ba u ki ta ra magit i mapak muka, ma ta ra vinivi kai ra varpam. ²⁴ Ma Simon i tatike bali ia dari: Amur a aring ra Luluai ure iau, upi koko ta tikai ta go ra umana magit, amur tar vatang ia, na tadav iau.

²⁵ Ba dir tar varvai, ma dir tar tatike ra tinata kai ra Luluai, dir talil mulai Ierusalem, ma dir varvai vanavana ta ra bo na varvai ta ra mangoro na pia na pal Samaria.

Pilipo dir varkuvo ma ra tutana Itiop

²⁶ Ma ra angelo kai ra Luluai i tatike tadav Pilipo dari: Una tut, ma una vana uro ra matana taubar tadav ra nga marama Ierusalem ura Gasa; a nga ra pupui. ²⁷ Ma i tut, ma i vana ka; ma dir varkuvo ma ra tutana Itiop, a ngala na luluai kai Kandake, a tadar na vavina pire diat a tarai Itiop; i kure kana tabarikik par, ma i ga vana urama Ierusalem upi na lotu ie; ²⁸ ma go i talil, ma i kiki ra ul a kiki na vinavana, ma i lukbuk tai Iesaia ra propet. ²⁹ Ma ra Tulungen i biti tai Pilipo: Una vana maravai pirana, ma una mur go ra kiki na vinavana. ³⁰ Ma Pilipo i vutvut tadav ia, ma i valongore ba i lukbuk tai Iesaia ra propet, ma i tir ia: Dave, u nunure nam u lukluk ia? ³¹ Ma i biti: Ina nunure davatane, ona pa ta i tovo iau tana? Ma i ting pa Pilipo ba na koa ma na ki pirana. ³² Ma ra pakana Buk Tabu i lukluk ia, go dari: “Di ga ben ia da ra sip tadav ra vardodoko;

Ma da ra nat na sip i tur mut pire ra tena
 varkukut,
 Damana ia bula pa i tata;
³³ Ba i ga malari pa di ga kure vadovot pa ia;
 To ia na varveai ta ra taraina;
 Tago di tak vue kana nilaun kan ra rakarakan a
 gunagunan.”

³⁴ Ma ra luluai i biti tai Pilipo: Iau tir iu, ba ra
 propet i tatike ra dari ure to ia? Ure ia mulai, ba
 ure ta ra tikai? ³⁵ Ma Pilipo i tata, ma i tur pa ia ta
 nam ra pakana Buk Tabu, ma i varvai. pirana ure
 Iesu. ³⁶ Ba dir vanavana na nga, dir tadav tika na
 tava, ma ra luluai i biti: Gire, a tava go kari, ava
 i tur bat iau upi koko da baptaiso iau? [³⁷ Ma
 Pilipo i biti: Ona u nurnur ma ra balam parika, i
 tale. Ma i balbali: Iau nurnur ba Iesu Kristo ia ra
 Natu i God.] ³⁸ Ma i kure ba ra kiki na vinavana na
 tur uka; ma dir irop tadav ra tava, dir par, Pilipo
 ma ra luluai, ma i baptaisoa. ³⁹ Ba dir vana rikai
 mulai kan ra tava, a Tulungea i ra Luluai i tak vue
 Pilipo; ma ra ngala na luluai pa i gire mule, tago
 i vana ta kana nga, ma i gugu. ⁴⁰ Ma di gire tadav
 Pilipo aro Asoto; ba i vanavana alalu, i varvarvai
 ta ra bo na varvai ta ra lavur pia na pal ma i tuk
 uro Kaisaria.

9

Saul i nukpuku

(Apos 22:6-16; 26:12-18)

¹ Ma Saul i vatavatang boko ra varvaunungai
 ma ra vardodoko ure re tarai na vartovo kai ra
 Luluai, ma i vana tadav ra tena tinabar i lualua,
² ma i lul pa ra buk tana tadav diat ta ra umana

pal na lotu kai ra Iudaia aro Damasko, ba ona na tadav ta umana ta go ra Nga, ba ra tarai ba ra vaden bar, na vi diat, ma na al kapi diat urama Ierusalem. ³ Ba i vanavana boko, ma i maravai Damasko, a ngala na kapa marama ra bakut i pupua vakaian kikil ia; ⁴ ma i bura ra pia, ma i valongore ra nilai tikai i biti tana: Saul, Saul, dave u milmilikuane iau? ⁵ Ma i tir ia ba: Luluai, to ia u? Ma i biti: Iau Iesu, nina u milmilikuane; ⁶ una tut, una olo ta ra pia na pal, ma da ve u abara ba ava una pait ia. ⁷ Ma ra tarai dia varagur me, dia tur mut uka, dia valongore ra nilai tikai, ma pa dia gire ta tikai. ⁸ Ma Saul i tut mulai mara ra pia, ma ba ra ura kiau na matana dir tapala, i pula ka, ma dia ben ia ma ra limana uro Damasko. ⁹ Ma i ki ie a utul a bung, i pula, pa i ian ma pa i momo bula.

¹⁰ Ma tika na tutana na vartovo i ki Damasko a iangina Anania; ma ra Luluai i biti tana ta ra ririvon dari: Anania! Ma i biti, Luluai, iau go kari. ¹¹ Ma ra Luluai i biti tana: Una tut, una vana tadav ra nga a iangina Takodo, una titir ta ra kuba i Iudas upi Saul, a tutana Taso, tago i araring; ¹² ma i tar gire ta ra ririvon a tutana, a iangina Anania, i ruk tadav ia, ma i palagur ia ma ra ura limana upi na nana mulai. ¹³ Ma Anania i tatike bali ia dari: Luluai, iau ga valavalongore tai ra mangoro ure nam ra tutana, ba i ga manga vakavakaina kaum umana tena gomgom arama Ierusalem; ¹⁴ ma ra umana tena tinabar ngalangala dia ga tul tar ia upi na vi nina diat par ati, dia vatang ra iangim. ¹⁵ Ma ra Luluai i biti tana: Una vana ka; tago iau tar pilak pa ia upi kaugu tultul, ma na kap

ra iangigu pire ra lavur Tematana, ma ra umana king, ma ra tarai Israel bula; ¹⁶ ma ina ga ve boko, ba ta aivia ra mangamangana na kairane ure ra iangigu. ¹⁷ Ma Anania i vana, ma i ruk na pal, ma i palagur ia ma ra limana, ma i biti: Saul, turagu, a Luluai Iesu, nam i ga tur vakapet pa iu na nga, ba u vanavana uti, i tulue iau upi una nana, ma upi una buka ma ra Takodo na Tulungen. ¹⁸ Ma ra magit da ra vulegi, i bura vuavuai kan ra ura kiau na matana, ma i nana mulai, ma i tur ma di baptaisoa; ¹⁹ ma i ian, ma i patuan tana.

Saul i varvai aro Damasko

Ma ta ra umana bung i ki pire ra tarai na vartovo aro Damasko. ²⁰ Ma i varveai vuavuai ta ra pal na lotu ure Iesu, ba ia ra Natu i God. ²¹ Ma diat par dia valongore, dia kaian tana, ma dia biti: Go laka nina i ga ubuubu diat aro Ierusalem nina dia vatavatang go ra iang, ma i ga vana uti bula upi na vi diat, ma na al kapi diat tadav ra umana tena tinabar ngalangala? ²² Ma Saul i patuan vanavana, ma i vapurpuruan ra umana Iudaia dia ki aro Damasko, tago i varvai ure Iesu, ba ia tuna ra Kristo. ²³ Ba i tar par mangoro na bung, a Iudaia dia varpit ba diat a doka. ²⁴ Ma Saul i matote pa kadia varpit. Ma dia balabalaure ra umana mataniolo ra keake ma ra marum bula, upi diat a doka. ²⁵ Ma kana tarai na vartovo dia agur pa ia ra marum, ma dia valure vaba ia marama ra ul a liplip ta ra rat.

Saul i ki Ierusalem

²⁶ Ba i tar pot aro Ierusalem, i nuk ia ba na ki pire ra tarai na vartovo, ma diat par dia burutue

ke, tago pa dia kapupi ia ba ia bula ra tutana na vartovo. ²⁷ Ma Banaba i ben pa ia, ma i agure tadav ra umana apostolo, ma i ve diat ba i ga tar gire ra Luluai na nga, ma dir ga tata me, ma ba i ga ki Damasko i ga varvarveai vuavuai ta ra iang i Iesu. ²⁸ Ma i ki pire diat, ma i vana vurvurbit aro Ierusalem, ma i varveai vuavuai ta ra iang i Iesu; ²⁹ dia tatata, ma dia vartoto bula ma ra tarai Elenas; ma dia mainge upi diat a doka. ³⁰ Ba ra tarai na ekelesia dia nunure, dia tule kap ia ura Kaisaria, ma dia tulue uro Taso.

³¹ Damana ra ekelesia ta ra gunagunan par Iudaia ma Galilaia ma Samaria i ki na malmal ika, ma i patuan vanavana; ma tago dia ru ra Luluai ma dia varmaram ta ra Takodo na Tulungen, dia pepeal.

Petero i ki aro Lida ma Iope

³² Ba Petero i vana ta ra gunagunan par, i vana ura bula pire ra tarai na lotu Lida. ³³ Ma abara i gire tadav tika na tutana, a iangina Ainea, i tar va lavutul na kilala ta kana vava, tago i kakak. ³⁴ Ma Petero i biti tana: Ainea, Iesu Kristo i valagar pa u; una tut, ma una mal pa kaum vava. Ma i tut lulut papa. ³⁵ Ma diat par dia ki Lida ma Sarona, dia gire, ma dia nukpuku tadav ra Luluai.

³⁶ Tika na vavina na vartovo i ki Iope, a iangina Tabita, di vatang ia bula ba Dokas, go ra vavina mangoro na bo na papalum i pait ia, ma a tena vartabar bula. ³⁷ Ta nam ra kilala i mait pa, ma i mat; ba di tar vagumu ia, di vadiop ia na pal liu. ³⁸ Lida i maravai Iope, ma ba ra tarai na vartovo dia valongore ba Petero i ki abara, dia tulue ra ura

tutana tadav ia, ma dia ting pa ia dari: Una lulut tadav avet. ³⁹ Ma Petero i tut ma dital varagur. Ba i tar pot, dia agure na pal liu, ma ra lavur ua na vavina par dia tur pirana, dia tangi ma dia ve tar ra umana kolot, ma ra umana mal, Dokas i ga ingit pa ia, ba i laun boko pire diat. ⁴⁰ Petero i tul vairop diat, ma i va timtimum, i araring, ma i lingan upi ra minat, ma i biti: Tabita, una tut. Ma ra ura kiau na matana i kapa mulai, ma ba i gire Petero, i ki tur. ⁴¹ Ma Petero i tul tar ra limana tana, ma i vatut ia; ma i oro pa ra tarai na lotu ma ra lavur ua na vavina ma i tul tar ia ta diat a launa. ⁴² Go i po aro Iope parika, ma mangoro dia nurnur ta ra Luluai tana. ⁴³ Mangoro na bung Petero i ki Iope pire Simon, a tena malmal pal a bulumakau.

10

Petero ma Konelio

¹ Tika na tutana i ki Kaisaria, a iangina Konelio, a luluai kai ra loko na tarai na vinarubu, di vatang ia ba ra loko Italia, ² a tena lotu, ma i ru God, ma diat par bula dia ki ra kubana, ma mangoro kana vartabar tadav ra tarai, ma i vavala araring God. ³ Ma ba i da ra utul a pakana bung na ravian, i gire ra angelo kai God ta ra ninana i ruk tadav ia, ma i biti: Konelio! ⁴ Ma Konelio i bobobe, ma i burburut, ma i tir ia ba: Luluai, i dave? Ma i biti: Kaum lavur niaring, ma kaum lavur vartabar dia vana urama, ma dia tur na aim ta ra mata i God. ⁵ Ma go una tulue ra ura tutana ura Iope, upi dir a agur pa Simon, nina ba ra iangina bula Petero, ⁶ i ki pire Simon, a tena malmal pal a bulumakau,

a kubana ara ra valian. ⁷ Ba ra angelo i tar tatike dari tana, i vana mulai. Ma Konelio i oro pa ra ura tultul ta ra kubana, ma tika na tena variru ta diat a tarai na vinarubu, dia toratorom vatikai tana; ⁸ ma i ve dital ta go ra lavur magit, ma i tulue dital ura Iope.

⁹ Ta ra bung namur ba dital vanavana, ma ba dital maravai ta ra pia na pal, Petero i vana urama ra ul a pal, upi na araring, ta ra keke tur, ¹⁰ ma i mulmulum, i mainge upi na ian; ma ba di vaninare ana magit, i ririvon; ¹¹ i gire ra bakut i tapre, ma tika na mangamangana da ra ngala na mal di kubue vake ra ivat na nguna, ¹² ma mangoro na mangamangana leing tana, ta umana a ivat na kak i diat, ta ra umana dia kakakao ra pia, ma ra umana beo bula dia purpururung liuliu. ¹³ Ma ra nilai tikai i tadav ia dari: Petero, una tut, una dodoko, ma una ian. ¹⁴ Ma Petero i biti: Luluai, pata, pa iau ga en ta magit vakuku, ba ra duruna. ¹⁵ Ma ra nilaina i tadav ia mulai dari: Nina ba God i ga vagomgom ia, koko una vatang ia ba ra magit vakuku. ¹⁶ Ma di vautul a pait ia, ma di al lulut pa ia mulai urama ra bala na bakut.

¹⁷ Ba i purpuruan boko ra nuknuk i Petero upi ra kukurai go ra ninana, ra utul a tutana, Konelio i ga tulue dital, dital ga titir upi ra kuba i Simon, ma dital tur pire ra mataniolo. ¹⁸ Ma dital oraoro, ma dital titir ba Simon, nina ba ra iangina bula Petero, i ki ati. ¹⁹ Ba Petero i nuknuk boko ta ra ninana, a Tulungen i biti tana dari: Una gire ra utul a tutana, dital nuk up u. ²⁰ Una tut, ma una irop, una nurnur, avat a varagur, tago iau ga

tulue dital uti. ²¹ Petero i irop tadav dital ma i biti: Gire, iau go nina ba amutal nuk upi ia; ta ra ava amutal ga vana uti? ²² Dital biti: Konelio, a luluai, a tena takodo, i ruru God ma ra tarai par Iudaia dia varvai tana ba ra bo na tutana: God i ga tulue kana gomgom na angelo tadav ia, ma i ga ve kapi ia ba na tulue amital tadav u ta go ra pal, upi na valongore kaum ta tinata. ²³ Ma i ben dital na pal upi dital a ki papa.

Ba i ga ningene i tut pa ma dia vana, ma dia varagur ma ta umana ekelesia Iope. ²⁴ Ma ta ra bung mulai dia olo Kaisaria. Ma Konelio i ga ting varurue ra lavur niuruna, ma ra lavur talaina, ma go dia kiki ung pa ia. ²⁵ Ba Petero i ruk, dir varkuvo ma Konelio, ma Konelio i va timtibum pire ra ura kauna, upi na lotu tadav ia. ²⁶ Ma Petero i vatut pa ia mulai, ma i biti: Una tur, iau bula a tutana ka. ²⁷ Ba dir tata vanavana, i ruk tadav mangoro dia ki varurung, ²⁸ ma i biti ta diat dari: Ava nunure muka, ba pa i takodo, ba ra tutana Iudaia na ki pire ta tikai ta ra enana vuna gunan, ba na ruk tadav ia; ma go God i tar vateten iau, ba pa i ko pi ina vatang ta tikai ba ra tutana vakuku, ba ra duruna; ²⁹ ba di ga vartuluai upi iau pa iau ga ol, iau vana ka uti. Ma go iau tir avat, ba ta ra ava ava ga vartuluai upi iau? ³⁰ Ma Konelio i biti: A ivat na bung i taun ia ba iau lotu na niaring ta ra kuba gu ta ra utul a pakana bung na ravian, ma i tuk tar ta ra pakana bung dari; ma ra tutana. i bagabagele kana mal, i tur piragu, ³¹ ma i biti: Konelio, di ga valongore kaum niaring, ma kaum lavur vartabar dia tur na aim ta ra mata i God. ³² Una vartulai ura Iope, ma da

vila pa Simon uti piram, a iangina bula ba Petero, i ki ta ra kuba i Simon ara ra valian, a tena malmal pal a bulumakau. ³³ Ma iau ga tulue vuavue dital piram, ma i ti boina go u tar pot. Avet par go kari ta ra mata i God, upi avet a valongore ra tinata par ba ra Luluai i ga ve u tana.

Petero i varvai

³⁴ Ma Petero i biti: Iau gire ba a dovotina, God i mainge ra umana vuna tarai parika; ³⁵ i mainge diat ta ra lavur vuna gunan parika ba dia ru ia, ma dia pait ra mangamangana takodo. ³⁶ I ga tulue ra tinata tadav ra tarai Israel, ma ra bo na varvai ure ra malmal tai Iesu Kristo; ia ra Luluai kadat parika; ³⁷ ma avat bula, ava tar nunure nam ra tinata, di ga varvai tana ta ra gunagunan par Iudaia vanavana, di ga tur pa ia arama Galilaia, ba i ga par nam ra baptaiso, Ioanes i ga varvai tana; ³⁸ ba Iesu, a te Nasaret, God i ga tap ia ma ra Takodo na Tulungen, ma ra dekdek; i vanavana vurvurbit, ma i papait ra boina, ma i valagar pa diat, ba ra umana tabaran dia ovai ta diat, tago dir ma God. ³⁹ Ma avet a umana tena varvai ta ra magit par i ga papait ia ta ra gunagunan kai ra Iudaia, ma arama Ierusalem bula; ia nam di ga doka, ba di ga al vatokobe ta ra davai. ⁴⁰ Ma God i ga vatut pa mule, ta ra vautuluna bung, ma i tul tar ia upi na po rikai, ⁴¹ vakir tadav ra tarai par, ia kaka tadav ra umana tena varvai ka, ba God i ga pilak value pa diat, ta vevet iat, ma ave ga ian ma ave ga momo me, ba i tar laun mulai kan ra minat. ⁴² Ma i ga tulue avet, ba avet a varveai tana tadav ra tarai, ba ia go God

i ga tibe tar ia upi ia ra Tena Varkurai kai ra lavur launa ma ra lavur minat bula. ⁴³ Ma ra lavur propet par dia varveai tana, ba ia nam i nurnur ta go ra iang, da pun vue kana lavur varpiam.

A Takodo na Tulungen i irop taun ra umana Tematana

⁴⁴ Ba Petero i tatike boko go ra tinata, a Takodo na Tulungen i irop taun diat, dia valavalongore ra tinata. ⁴⁵ Ma ra umana tena nurnur ta diat a umana pokakikil, nina diat dia ga varagur ma Petero, dia kaian, tago di lingire ra vartabar na Takodo na Tulungen taun diat ra lavur Tematana bula. ⁴⁶ Tago dia valongore diat, dia vatang ra lavur enana tinata, ma dia pite pa God. ⁴⁷ Ma Petero i biti ba: To ia ra tutana ba na tigel bat ra tava ta go diat, upi koko da baptaiso diat, ba dia tar vatur vake ra Takodo na Tulungen varogop dat? ⁴⁸ Ma i vartul ba da baptaiso diat ta ra iang i Iesu Kristo. Ma dia ting pa ia ba na ki ka boko pire diat.

11

Petero i ve mal ra tarai na ekelesia arama Ierusalem

¹ A umana apostolo ma ra tarai na ekelesia dia ki Iudaia, dia valongore ba ra umana Tematana bula dia tar vatur vake ra tinata kai God. ² Ma ba Petero i vana urama Ierusalem, a umana pokakikil dia vartoto me, ³ dia biti: U tar ruk tadav ra tarai pa dia pokakikil, ma ava ga ian varurung. ⁴ Ma Petero i tur pa ia, ma i ve mal diat dari: ⁵ Ba iau ga ki ta ra pia na pal Iope, iau araring, ma iau gire ra ninana, ma iau gire tika

na magit tana da ra ngir na mal di kubu vake ra ivat na nguna, ma di valure vaba ia marama ra bakut tadav iau; ⁶ba iau bobobe, ma iau nununuk tana, ma iau gire ra umana leing tana ba dia tur ra pia, ta umana a ivat na kak i diat, ta ra umana dia kakakao, ma ra lavur beo dia vana liu bula, ⁷ma iau valongore bula ra nilai tikai i biti tagu dari: Petero, una tut, una dodoko ma una ian. ⁸Ma iau ga biti: Luluai, pata, pa iau ga en boko ta magit vakuku ba ra duruna. ⁹Ma ra nilaina mulai marama ra bala na bakut i biti: Nam ba God i ga dalu vagomgom ia, koko una vatang ia ba a magit vakuku. ¹⁰Ma di ga vautul a pait ia, ma di ga al pa ia mulai urama ra bala na bakut. ¹¹Ma ra utul a tutana, di ga tulue dital marama Kaisaria tadav iau, dital ga tur muka pire ra pal ave ki tana. ¹²Ma ra Tulungen i tul tar iau, ba koko ina anan, ba avet a varagur uka. Ma go ra laptikai na ekelesia ave ga varagur, ma ave ga ruk ta ra kuba i nam ra tutana; ¹³ma i ga ve avet, ba i ga gire ra angelo i tur ra kubana, ma i biti: Una vartuluai ura Iope, da agur pa Simon, nina ba ra iangina bula Petero: ¹⁴na tatike ta tinata tam, ba avat ma ra umana niurum, avat a laun tana. ¹⁵Ba iau tata tavuna, ra Takodo na Tulungen i irop taun diat, da ta dat ta ra vunapaina. ¹⁶Ma iau ga nuk pa nam ra tinata kai ra Luluai, ba i ga biti: A dovotina, Ioanes i ga baptaiso ma ra tava ka, ma da baptaiso avat ma ra Takodo nu Tulungen. ¹⁷Ba God i tar tul tar ta diat ra vartabar da nam i ga tul tar ia ta dat, ba da ga nurnur ta ra Luluai Iesu Kristo, to ia iau, ba ina tur bat God? ¹⁸Ba dia valongore go ra tinata, dia ki mut uka, ma dia pite pa God, ma dia tatike

dari: God i tar tul tar ra nukpuku upi ra nilaun tadav ra lavur Tematana bula.

Ra tarai na ekelesia aro Antiokia

¹⁹ Diat dia ga vana varbaiai vurvurbit ta ra mangamangana varvakadik ure Stepano, dia vana vailik uro Poinike ma Kipro, ma Antiokia, ma dia varve ra tinata tadav diat ika ra Iudaia.

²⁰ Ma ta umana ta diat a tarai Kipro ma Kirene, ba dia pot arama Antiokia, dia tata tadap ra tarai Elenas bula; dia varveai ta ra Luluai Iesu. ²¹ Ma ra lima i ra Luluai i maravut diat, ma mangoro dia nurnur, ma dia vana tapuku tadav ra Luluai.

²² Ma ra ekelesia Ierusalem dia valongore ra varveai ure diat, ma dia tulue Banaba urama Antiokia; ²³ ba i tar vut, ma i tar gire ra varmari kai God, i gugu tana; ma i vargat diat par ba diat a kakari tadav ra Luluai ma ra padikat na ninunuk ta ra bala i diat, ²⁴ tago ia ra bo na tutana, ma i buka ma ra Takodo na Tulungen ma ra nurnur; ma mangoro na tarai dia agil ra Luluai. ²⁵ Ma i vana pa Taso, i tikan upi Saul; ²⁶ ba i tar gire tadav ia, i agur pa ia ura Antiokia. Ma dia kiki varurung ma ra ekelesia abara, tika na kidoloina kilala, ma dir tovo mangoro na tarai; ma arama Antiokia di ga vatang value ra tarai na vartovo ba a umana Te Kristo.

²⁷ Ta nam ra kilala, ta umana propet dia ga vana ba Antiokia marama Ierusalem. ²⁸ Tikai, a iang-ina Agabo, i tur ma i vaarike ta ra Tulungen, ba ra ngala na mulmulum na monong ra rakarakan a gunagunan parika; ma i tar damana ta ra kilala i Klaudio. ²⁹ Ma ra tarai na vartovo dia kure ba diat par tikatikai, varogop ma kadia vuvuvung na

tabarikik, diat a tulue ra vartabar tadav ra lavur ekelesia Iudaia; ³⁰ ma dia tulue muka; Banaba dir ma Saul, dir kap ia tadav ra umana patuana.

12

Ta umana varmonong mulai

¹ Ta nam ra kilala Erodes, a king, i tulue ra limana upi na ubu ta umana ekelesia. ² I doko pa Iakobo, tura i Ioanes, ma ra pakat. ³ Ba i gire ba ra Iudaia dia gugu tana, i nuk ia ba na kinim bula Petero. Nam ra kilala a kilala na gem ba pa i leven. ⁴ Ba i tar kinim pa ia, i varuk ia ta ra pal na banubat, ma i tul tar ia tai ra ivat na ivaivat na tutana na vinarubu upi diat a balabalaure, ma i mainge upi na ben vaarike tadav ra tarai, ona na par ra lukara na bolo lake. ⁵ Damana di ga banubat Petero ta ra pal na banubat; ma ra umana ekelesia par dia aring muka God ure.

Ra Luluai valaun Petero kan ra lima i Erodes

⁶ Ta nam ra marum, ba Erodes i to na ben vaarike, Petero i va livuan ta ra ivu tena vinarubu, ma di ga vi ia ma ra ivu vinau na palariam, ma ra umana monamono dia tur pire ra banbanu, dia balaure ra pal. ⁷ Ma gire, ra angelo kai ra Luluai i tur pirana, ma ra kapa i pupua na pal; ma i par ra palavirvir i Petero, ma i vangun ia, ma i biti: Una tut lutut. Ma ra ura vinau na palariam dir bura ka kan ra ura limana. ⁸ Ma ra angelo i biti mulai tana: Una vi pit, ma una kubu ra ura pal a kaum. Ma i pait ia. Ma i biti mulai tana: Una ule tar kaum olovoi, ma una mur iau. ⁹ Ma i irop, ma i mur ia; ma pa

i nunure, ba ra dovotina go ra angelo i pait ia, i nuk ia, ba i ririvone ke. ¹⁰ Ba dir tar pakit ra ivu turtur na monamono, dir tadav ra banbanu na palariam, aina di irairop tana ta ra pia na pal, ma i tapapa ka ta dir, ma dir irop, ma dir vana alalu tai tika na nga; ma ra angelo i vana vuavuai kan ia. ¹¹ Ba Petero i minana mulai, i biti: Go iau nunure muka ba ra Luluai i tar tulue kana angelo, ma i tar valaun iau kan ra lima i Erodes, ma kan ra lavur nuknuk i ra tarai Iudaia bula. ¹² Ba i tar nununuk, i pot tadav ra kuba i Maria, na i Ioanes, nina ba ra iangina bula Marko, ma mangoro dia kiki varurung abara, ma dia araring ure. ¹³ Ba i pidil ra banbanu na mataniolo, a tultul na vavina, a iangina Rodi, i vila ung upi na valongor. ¹⁴ Ba i valongore ilam ra nilai Petero, i gugu, ma pa i papa ra banbanu, i vila ruk mulai, ma i varveai ba Petero go i tur pire ra banbanu. ¹⁵ Ma dia biti tana: U papaua ka. Ma i bitbiti varvo ba ra dovotina iat. Ma dia biti ba: Go kana angelo bar. ¹⁶ Ma Petero i pipipidil boko, ma ba dia papa, dia gire muka, ma dia kaian tana. ¹⁷ Ma i taun bat diat ma ra limana, upi diat a ki mut uka, ma i ve diat, ba ra Luluai i tar ben vairop ia kan ra pal na banubat. Ma i biti: Avat a ve Iakobo ma ra lavur ekelesia ta go ra magit. Ma i vana kan diat upi ta ra gunan. ¹⁸ Ba ra malana, a umana tena vinarubu dia varvareo muka upi Petero, ba akave? ¹⁹ Ba Erodes i tikan upi ia, ma i mama gire tadav ia, i tir ra umana monamono tana, ma i vartuluai upi da doko diat. Ma i vana marama Iudaia ura Kaisaria, ma i ki ie.

Erodes i mat

²⁰ Ma i kulot muka ure ra tarai Tiro ma Sidon; ma ba dia tar varmaram lua ma Blasto, ra tena balabalaure pal kai ra king, dia vana tadav ia ma ra kopono nuknuk i diat, ma dia varting upi ra malmal, tago dia bungbung pa ra adia magit ta ra gunagunan kai ra king. ²¹ Ma ta ra bung ba di ga kubu ia, Erodes i mong muka ma ra lavur mal na king, ma i ki ta ra kiki na king, ma i tatata ta diat. ²² Ma ra tarai dia oraoro, dia biti: Go ra nilai tika na god, ma vakir tai ta tutana. ²³ Ma ra angelo kai ra Luluai i ubu vuavue pa ia, tago pa i pite pa God; ma ra umana kariuriu dia enen ia ma i vungue ra tulungeana.

²⁴ Ma ra tinata kai God i tavua, ma i pepeal muka.

²⁵ Ma ba i ga par kadir papalum, Banaba ma Saul dir talil marama Ierusalem, dital varagur pa ma Ioanes, nina ba ra iangina bula Marko.

13

Di pilak pa Saul ma Banaba

¹ A umana propet ma a umana tena vartovo ta ra ekelesia Antiokia, a iang i diat Banaba, ma Simeon (a iangina bula Niger), ma Lukio, ra te Kirene, ma Manaen, ia di ga kukutu pa ia upi dir turana ma Erodes ra luluai, ma Saul. ² Ba dia lolotu tadav ra Luluai, ma dia vevavevel, a Takodo na Tulungen i biti: Avat a tibe pilak tar Banaba ma Saul tagu upi nam ra papalum, nina iau ga pilak pa dir ure. ³ Ma ba dia tar vevel, ma ba dia tar araring, dia palagur dir ma ra lima i diat, ma dia tul vue dir.

Aro Kipro

⁴ Ma go dir, ba ra Takodo na Tulungen i tulue dir, dir vana ura Seliokia, ma dir ki ra parau uro Kipro. ⁵ Ba dir ki Salami, dir varveai ta ra tinata kai God ta ra umana pal na lotu kai ra Iudaia; ma dital varagur ma Ioanes, kadir tultul. ⁶ Ma dital vana vurvurbit ta nam ra ta kikil mutu, ma i tuk uro Papo, ma dia varkuvo ma tika na tena agagar, a propet vavaongo, a tutana Iudaia, a iangina Bar-Iesu; ⁷ dir ki ma ra ra luluai Sergio Paulo, a tena kabinana. Ma go i ting pa Banaba ma Saul pirana, ma i mainge upi na valongore ra tinata kai God. ⁸ Ma Elima, ra tena agagar, (ia ra kukurai ra iangina), i tur bat dir, ma i mainge upi na tugal pukue vue ra luluai kan ra nurnur. ⁹ Ma Saul, di vatang ia bula Paulo, i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i bobobe, ¹⁰ ma i biti: U, u ti buka ma ra vaongo ma ra lavur varpiam, u natu i Satan, u a ebar kai ra lavur takodo na nga kai ra Luluai, dave pa una ngo boko? ¹¹ Gori ra lima i ra Luluai na ub u, una pula, tika na kilala pa una gire ra matana keake. Ma ra gavul ma ra bobotoi i vana rikai pirana ma i vana vurvurbit, i tikan upi ta tikai, ba na ben pa ia ma ra limana. ¹² Ma ra luluai ba i gire go, di tar pait ia, i nurnur, ma i kaian muka ta ra vartovo kai ra Luluai.

Aro Antiokia Pisidia

¹³ Paulo ma diat, dia varagur me mara Papo, dia ki ra parau, ma dia vana urama Perge, aro Pampilia; ma Ioanes i vana kan dir, ma i talil Ierusalem. ¹⁴ Ma dir pakit Perge, ma dir vut Antiokia Pisidia; ta ra Bung Sabat dir ruk na pal

na lotu, ma dir ki ra pia. ¹⁵ Ba di tar luk ra tinata na varkurai ma ra buk kai ra umana propet, a umana luluai na pal na lotu dia vartuluai tadav dir dari: A ura tura i vevet, ona kamumur ta tinata pi amur a ve tar ia tai ra tarai, amur a tata ka. ¹⁶ Paulo i tur, ma i tataun diat ma ra limana, ma i biti.

A tarai Israel, ma avat bula, ava ru God, avat a valongore. ¹⁷ A God kai go ra tarai Israel i ga pilak pa ra lavur tama i dat, ma i ga vaki vaarike ra tarai ba dia ki ra gunan Aigipto, ma i ben vairop diat ma ra dekdek na limana. ¹⁸ Ma ra ivat na vinvinun na kilakilala i ga nur vue kadia lavur mangamangana ta ra pupui. ¹⁹ Ma ba i tar ubu vue lavurua na vuna gunan Kanaan, i tul tar. ra gunan ta diat ba kadiat ika, a ivat na marmar ma a ilima na vinvinun na kilakilala; ²⁰ ba i par go ra magit i tibe tar ra umana tena varkurai ta diat, ma i tuk tai Samuel ra propet. ²¹ Namur dia titir upi ra king, ma God i ga tibe tar Saul, natu i Kis, ta diat, a tutana ta ra vuna tarai Benjamin, upi na kure diat a ivat na vinun na kilakilala. ²² Ba i tar okole vue, i vatur vaarike David upi kadia king; ma i ga tatike ure dari: Go iau na tadav David, natu i Iese, a tutana. i varogop ma ra nuknukigu, ma na pait vapar ra magit iau mainge. ²³ Ta diat ra umana bul mur ta go ra tutana, God i ga tul vaarike Iesu, ra Tena Valaun tadav Israel, da kana tinata na varvatading; ²⁴ ba Ioanes i tar lua ma ra varvai ure ra baptaiso na nukpuku pire ra tarai Israel par ba pa i ti pot boko. ²⁵ Ba Ioanes i papait kana tiniba, i tatike: Ava biti ba iau to ia? Vakir iau nam. Tikai i murmur iau, ma pa iau ko upi ina

pala vue ra ura pal a kauna. ²⁶ A tara na turagu, a umana bul mur tai Abaraam, ma avat bula ava ru God, di ga tulue go ra tinata na varvalaun tadav dat. ²⁷ Tago diat dia ki Ierusalem ma kadia umana luluai, pa dia ga nunure, ma pa dia ga nunure bula ra nilai nam ra umana propet dia lukluk ia ta ra bungbung Sabat par, dia ga pait ot pa ia ka, ba dia ga kure vakaina. ²⁸ Pa dia ga tir tadav ta vuna ba na virua tana; dia ga lulul uka Pilato ba na tul tar ia upi da doka. ²⁹ Ba dia tar pait ot pa ra lavur tinata di ga tumu ia ure, dia pala vairop pa ia mulai kan ra davai, ma dia vadiop ia ta ra babang na minat. ³⁰ Ma God i ga vatut pa ia mulai kan ra minat, ³¹ ma diat dia ga varagur me maro Galilaia urama Ierusalem, dia ga giragire ra bungbung, ma go dia varvai tana pire ra tarai. ³² Ma ave kap ra bo na varvai tadav avat ure ra tinata na vamading tadav ra lavur tama i dat, ³³ ba God i ga pait ot pa ia tadav dat ra umana natu i diat ba i ga vatut pa mule Iesu, da di ga tumu ia bula ta ra vauruana kakailai dari: “U a Natugu, gori iau tar vangala u.” ³⁴ Ma ure nam, ba di ga vatut pa ia mulai kan ra minat, ma ba pa na talil mulai tadav ra mareng, i ga tatike dari: “Ina tabar iu ma ra umana gomgom na magit i dovot kai David.” ³⁵ Tago i tatike tai ta ra tika na kakailai dari: “Pa una tul tar kaum Gomgomuna upi na gire ra mareng.” ³⁶ Ma David, ba i go ongo ta ra nuknuk i God ta kana taun tarai, i va mat, ma di vadiop ia pire ra lavur tamana, ma i ga mareng; ³⁷ ma nina ba God i ga vatur ia, pa i ga mareng. ³⁸ A tara na turagu, avat a matoto ba di varveai ta vavat ure ra punpun vue ai ra

lavur varpiam ta go ra tutana; ³⁹ ma ta nina iat, go diat par dia nurnur, da valangalanga diat kan ra magit parika; nina ba ra tinata na varkurai kai Moses i mama valangalanga diat kan ia. ⁴⁰ Avat a balaure avat ta nam ba ra umana propet dia ga varvai tana, ba na monong avat, dari:

⁴¹ “Avat a umana tena varkulumai avat a gire, ma avat a kaian, avat a panie;

Tika na papalum iau pait ia ta kavava kilala,
A papalum ba pa avat a kapupi ia ona tikai na ve avat i tana.”

⁴² Ba dia irop vanavana, dia ting pa ia upi na varve mule diat ta nam ra tinata ta ra Bung Sabat namur. ⁴³ Ba ra tarai dia vana varbai ai kan ra pal na lotu, mangoro na Iudaia ma diat dia lotu da ra mangamangana Iudaia, dia mur Paulo ma Banaba; ma dir tata ta diat, ma dir vargat diat, ba diat a mur vatikene ra varmari kai God.

⁴⁴ Ta ra Bung Sabat mulai, i maravai ba diat par ta nam ra pia na pal, dia ki varurung, upi diat a valongore ra tinata kai God. ⁴⁵ Ba ra Iudaia dia gire ra kor na tarai, i puruai ra bala i diat, ma dia buka ma ra kankan, ma dia pue vue ra tinata par ba Paulo i tatike, ma dia varvul. ⁴⁶ Ma Paulo ma Banaba dir tatata kapa, ma dir biti: I kat ba di tar tatike ra tinata kai God tadav avat lua. Ma tago ava okole vue kan avat, ma ava kure ba pa na topa avat ra nilaun ba pa na mutu, ave tur tapuku upi ra lavur Tematana. ⁴⁷ Tago ra Luluai, i ga tulue avet dari:

“Iau ga vaki u upi ra kapa kadiat ra lavur Tematana,

Upi u a varvalaun tadav diat ta ra langlangun na rakarakan a gunagunan.”

⁴⁸ Ba ra umana Tematana dia valongore dari, dia gugu, ma dia pite pa ra tinata kai God; ma diat di ga kure tar diat upi ra nilaun ba pa na mutu, dia nurnur. ⁴⁹ Ma ra tinata kai ra Luluai i vana uraure ta ra gunagunan par. ⁵⁰ A Iudaia dia ununue ra vaden dia ru God ma dia uviana bula, ma ra umana luluai ta nam ra pia na pal, upi diat a vangala ra milmilikan ure Paulo ma Banaba, ma dia korot vue dir kan kadia umana langun. ⁵¹ Ma dir timar vue ra tobon kan ra kau i dir tadav diat, ma dir vana uro Ikonion. ⁵² Ma ra lavur tarai na vartovo dia buka ma ra gugu ma ra Takodo na Tulungen.

14

Aro Ikonion

¹ Ma dir ruk ta ra pal na lotu kai ra Iudaia aro Ikonion, ma dir varvai; ma ra kor na tarai, a Iudaia ma ra Elenas bula, dia nurnur. ² Nam ra lavur Iudaia pa dia ongo, dia vakankan ra bala i ra lavur Tematana, ma dia vangangal tar diat ure ra lavur ekelesia. ³ Ma dir ki vavuan boko abara, ma dir tatata kapa ta ra Luluai, ma i varvai dovot ta ra tinata kai kana varmari, ba i tul tar ra umana vakilang, ma ra umana magit na kakaian, upi ra lima i dir na pait ia. ⁴ A tarai ta nam ra pia na pal dia tur varbaiai, ta umana pire ra Iudaia, ma ta ra umana pire ra umana apostolo. ⁵ Ba ra Iudaia ma ra lavur Tematana ma kadia umana luluai, dia papait na tut na vinarubu ure diat, ma upi diat a tupar diat bula, ⁶ dia matoto pa tana, ma dia lop ta ra umana pia na pal Likaonia, ma Listra, ma Derbe, ma ra gunagunan dia tur

maravai; ⁷ ma dia varvai ma ra bo na varvai ta diat.

Aro Listra ma Derbe

⁸ Tika na tutana i ki Listra, a ura kauna dir ga mat, di ga kava ma ra kekebau, ma pa i ga vanavana boko. ⁹ I valongore Paulo i varvai, ma Paulo i bobobe, i gire ba i nurnur upi da valagar ia, ¹⁰ ma i manga biti dari: Una tur kodo ma ra ura kaum. Ma i pil tur ma i vanavana. ¹¹ Ba ra kor na tarai dia gire nam Paulo i tar pait ia, dia manga tata ma ra tinata Likaonia ba: A umana god dia tar irop tadav dat, varogop ma ra tarai. ¹² Ma dia vatang tar Banaba ba Iupiter ma Paulo ba Erme, tago ia ra lup tinata. ¹³ Ma ra tena tinabar kai Iupiter, nina kana pal na vartabar i tur na papar ta nam ra pia na pal, i agure ra umana bulumakau, ma i kap ra umana vipuar pire ra ura mataniolo, upi diat a vartabar. ¹⁴ Ba dir a ura apostolo, Banaba ma Paulo dir valongore, dir rada kadir umana mal, ma dir pil rikai livuan ta ra kor na tarai ma dir manga biti dari: ¹⁵ Avat a tarai, ava pait go ra lavur magit dave? Amir bula a ura tutana ka, ma tikai ka ra maukua i dat parika, amir kap uka ra bo na varveai tadav avat, upi avat a vana kan go ra lavur mangamangana vakuku tadav ra God i laun, nina i ga vaki ra lavur bakut, ma ra rakarakan a gunagunan, ma ra ta, ma ra magit parika i ki ta dital; ¹⁶ i ga nur vue ra lavur vuna gunan ta ra lavur taun tarai lua, ba diat a murmur kadia lavur mangamangana iat. ¹⁷ Ma ra varvai ure mule i ga tur vatikai ta kana lavur bo na papalum, ma tago i ga tabatabar avat ma ra bata marama ra bakut, ma ra umana

e na vunuai, ma i ga vabuka ra bala i vavat ma ra magit na nian ma ra gugu bula. ¹⁸ Go ra tinata i ling na tur bat diat ta ra vartabar ta dir.

¹⁹ Ma ta ra umana Iudaia dia pot mara Antiokia ma Ikonion, ma dia tatata vovo pa ra kor na tarai, ma dia tupar Paulo, ma dia al vaire pa ia kan ra pia na pal, tago dia nuk ia ba i ga tar mat. ²⁰ Ba kana tarai na vartovo dia tur kikel ia, i tut, ma i olo mulai ta ra pia na pal; ma ta ra kubak tana i vana oai, dir ma Banaba, uro Derbe.

Dir talil uro Antiokia

²¹ Ba dir tar varvai ta ra bo na varvai ta nam ra pia na pal, ma ba dir tar ben mangoro na tarai na vartovo, dir talil uro Listra, ma Ikonion, ma Antiokia, ²² ma dir vapatuan vanavana ra tulungea i ra tarai na vartovo, dir vargat diat, upi diat a ki vatikai ta ra nurnur, tago dat a olo ta ra varkurai kai God ma mangoro na varvakadik. ²³ Ba dir tar tibe ra umana monamono ta diat ta ra lavur tarai na ekelesia par, ma ba dia tar araring ma dia tar vevel, dir nur tar diat ta ra Luluai, nina dia tar nurnur tana. ²⁴ Ma dir vana alalu Pisidia, ma dir vana uro Pampilia. ²⁵ Ba dir tar varve ra tinata ara Perge, dir vana ura Atalia; ²⁶ ma dir ki ra parau mamati ura Antiokia, nam ra gunan di ga tul vue dir kan ia ta ra varmari kai God, upi go ra papalum, dir tar pait ot pa ia. ²⁷ Ba dir ga vut, ma dir ga oro varurue ra lavur ekelesia, dir ve diat ta ra lavur magit par ba dital ma God dital ga pait ia, ma ba i tar papa are ra banbanu na nurnur ure ra lavur Tematana bula. ²⁸ Ma dir ki vavuan abara pire ra tarai na vartovo.

15

A kivung aro Ierusalem

¹ Ma ta ra umana tarai marama Iudaia dia vana ur, ma dia tovo ra umana ekelesia dari: Ba pa di poko kikil avat da ra mangamangana kai Moses, pa da valaun avat. ² Ba Paulo ma Banaba dir tar manga vartoto ma diat, ma ba dia tar manga vartir, a umana ekelesia dia tibe vue Paulo ma Banaba ma ta ra umana bula, upi diat a vana urama Ierusalem tadav ra umana apostolo, ma ra umana patuana, ure go ra magit. ³ Ba ra ekelesia dia tar tule vue diat na nga, dia alalu Poinike ma Samaria, ma dir varveai vanavana ta ra nivana tapuku kai ra umana Tematana; ma dir vagugu pa ra lavur ekelesia par. ⁴ Ba dia tar pot arama Ierusalem, a lavur ekelesia ma ra umana apostolo ma ra umana patuana, dia vala pa diat, ma dia ve diat ta ra lavur magit diat ma God dia ga pait ia. ⁵ Ma ta ra umana Parisaio, diat dia nurnur, dia tut ma dia tatike dari: I kat ba da poko kikil diat, ma da tovo diat, upi diat a mur ra tinata na varkurai kai Moses.

⁶ Ma ra umana apostolo ma ra umana patuana dia kivung, upi diat a kure go ra magit. ⁷ Ba di tar manga vartoto tana, Petero i tur, ma i biti ta diat:

A tara na turagu, ava nunure ba amana God i ga pipilak ta dat upi ra umana Tematana diat a valongore ra bo na varvai ta ra ngiegu, ma upi diat a nurnur. ⁸ Ma God, ia i nunure ra bala i dat, i varvai dovot ta diat, ma i tar tabar diat ma ra Takodo na Tulungen varogop dat; ⁹ ma vakir i ga pait ta enana ta dat ma diat, i ga dalu vagomgom ra bala i diat bula ta ra nurnur. ¹⁰ Ma dave go ava

valar God, ba avat a puak tar nam ra kinakap ta ra inoa i ra tarai na vartovo, i ga tup ra lavur tama i dat, ma dat bula? ¹¹ Da ti nurnur, ba da valaun dat ta ra varmari kai ra Luluai Iesu da go diat.

¹² Ma ra kor na tarai dia ki mut uka; ma dia valongore Banaba ma Paulo, dir varve ra lavur vakilang ma ra lavur magit na kakaian dital ma God, dital ga papait ia pire ra lavur Tematana.

¹³ Ba dir ngo mulai, Iakobo i biti: A tara na turagu, avat a valongore iau: ¹⁴ Simeon i tar ve dat ure ra luaina vinavana kai God pire ra lavur Tematana, upi na pipilak pa ta diat ta tarai upi kai ra iangina.

¹⁵ Go i varogop ma ra lavur tinata kai ra umana propet; da di ga tumu dari:

¹⁶ “Ba i par go ra lavur magit, ina talil,

Ma ina pait mule ra kuba i David, nina i tar tapipin;

Ma ina page mule ra taripuna,

Ma ina vatur ia,

¹⁷ Upi ra ibana tarai, ma ra lavur Tematana,

Di ga vatang tar ra iangigu ta diat,

Diat a nuk upi ra Luluai.

¹⁸ Dari ra Luluai i tatike, nina i vaarike go ra lavur magit papa amana iat ta ra vunapai ra rakarakan a gunagunan.”

¹⁹ Io, go kaugu varkurai tana dari ba: Koko da vabalaguan ra umana Tematana. nina diat dia tar tur tapuku tadav God; ²⁰ dat a tumu ka ra buk tadav diat, ba diat a pidimuane ra dur na mangamangana ta ra tabalar, ma ra nipo, ma ra lavur magit di ga bing doka, ma ra gap. ²¹ Tago papa amana iat pire ra lavur taun tarai ta ra pia na pal par, ta ra umana dia ga varvarveai ta ra

tinata na varkurai kai Moses, ma di ga lukluk ia ra Bungbung Sabat par ta ra lavur pal na lotu.

A tutumu pire ra umana Tematana

²² Ma ra umana apostolo, ma ra umana patuana, ma ra lavur ekelesia par, dia nuk ia ba i boina ba diat a pilak pa ra ura tutana ta diat mulai, upi diat a tulue dir uro Antiokia, diat a varagur ma Paulo ma Banaba; ma dia tulue Iudas, a iangina bula Basaba, ma Silas, a ura raprap, ta ra ekelesia. ²³ Ma dia tutumu dari: Avet a umana apostolo, ma ra umana patuana ta ra ekelesia, tadav avat a lavur ekelesia ava ga Tematana aro Antiokia, ma Siria, ma Kilikia: Tatabai! ²⁴ Tago ave tar valongore ba ta ra umana ta vevet dia ga valutulut avat ma ra tinata, ma dia vapurpuruan ra tulungea i vavat me; ma avet, pa ave ga tulue diat; ²⁵ ave tar varkurai tana ma i kopono ra nuknuk i vevet; avet par ave nuk ia ba i boina ba avet a pilak pa ta ura tutana, ma avet a tulue dir tadav avat, diat a varagur ma ra ura talai dat Banaba ma Paulo, ²⁶ nina ra ura tutana pa dir ga mari vake kadir nilaun ure ra iang i Iesu Kristo kada Luluai. ²⁷ Go ave tulue Iudas ma Silas, ma dir bula, dir a ve avat boko ta go ra lavur tinata ma ra ngie i dir. ²⁸ Tago avet ma ra Takodo na Tulungen, ave nuk ia ba. i boina ba koko avet a puak tar ta mamat na kinakap ta vavat, ia kaka go ra takodo na magit: ²⁹ ba avat a mamue ra lavur magit di ga vartabar tadav ra umana tabalar me, ma ra gap, ma ra lavur magit di ga bing doka. ma ra nipo; ona avat a langalanga kan go diat, na boina ta vavat. loko.

³⁰ Ba di tar tata tule vue diat, dia vana ura Antiokia, ma dia oro varurue ra tarai, ma dia tul tar ra buk ta diat. ³¹ Ba dia tar luk ia, dia gugu ta ra varmaram tana. ³² Iudas ma Silas dir vargat ra lavur ekelesia ma ra mangoro na tinata, ma dir vapatuan diat, tago dir bula a ura tena vartovo. ³³ Ba dir tar ki vavuan abara, dia tata tule vue mule dir ma ra varmaram tai ra lavur tarai na ekelesia tadav diat, dia ga tulue dir. [³⁴ Ia kaka Silas i ga nuk pa ia ba na ki boko abara.]

³⁵ Paulo ma Banaba dir ki boko Antiokia, diat ma mangoro ta diat bula dia vartovo ma dia varveai ma ra tinata kai ra Luluai.

Paulo ma Banaba dir vana varbaiai

³⁶ Ba i par ta umana bung, Paulo i tatike tai Banaba: Go dor a lilikun, dor a gire pa ra lavur ekelesia ta nam ra umana pia na pal par, dor ga varveai tana ta ra tinata kai ra Luluai, ba dia dave bar. ³⁷ Ma Banaba i mainge ba dital a varagur mulai ma Ioanes, a iangina bula Marko. ³⁸ Ma Paulo i nuk ia ba pa i ko upi dital a varagur mulai me, tago i ga vana kan dir aro Pampilia, ma pa dital ga varagur me ta ra papalum. ³⁹ Ma dir vartoto muka ure, ma dir vana varbaiai, Banaba i agur pa Marko, ma dir ki ra parau uro Kipro; ⁴⁰ ma Paulo i pilak pa Silas, ma dir vana oai, ba ra lavur ekelesia dia tar nur tar dir ta ra varmari kai ra Luluai. ⁴¹ Ma dir vana vurvurbit Siria ma Kilikia, ma dir vapatuan ra lavur ekelesia.

16

Timoteo dital varagur ma Paulo ma Silas

¹ Ma i vut Derbe ma Listra bula; ma tika na tutana na vartovo i ki abara, a iangina Timoteo, natu i ra vavina Iudaia, a tena nurnur; ma tamana a tutana Elenas. ² A tarai na ekelesia Listra ma Ikonion dia varveai tana ba ra bo na tutana. ³ Ma Paulo. i mainge ba dir a varagur oai me; ma i agur pa ia, ma i poko kikel ia, tago a Iudaia ta nam ra gunagunan dia vura nunure ba tamana a te Elenas. ⁴ Ba dital vanavana ta ra gunagunan, dital varveai vanavana ta ra umana varkurai, nina ba ra umana apostolo ma ra umana patuana, dia ga kure tar ia arama Ierusalem, upi diat a mur ia. ⁵ Damana di vapatuan ra lavur ekelesia ta ra nurnur, ma dia vapeal vanavana diat ta ra bungbung.

A ninana kai Paulo aro Troas

⁶ Ba ra Takodo na Tulungen i tar tigel bat dital ba koko boko dital a varveai ta ra tinata arama Asia, dital vanavana ta ra gunagunan par Prigia ma Galatia; ⁷ ba dital tar vut maravai Misia, dital valar ra vinavana urama Bitinia, ma ra Tulungea i Iesu pa i ongo tar dital; ⁸ ma dital vana pakit Misia, ma dital vut aro Troas.

⁹ Ma ra ninana i pot tadav Paulo ra marum: Tika na tutana Makedonia i tur pirana, ma i lulul ia, i biti ba: Una vana ura Makedonia, una maravut avet. ¹⁰ Ba i tar gire ra ninana, ave nuk vuavue upi ra vinavana Makedonia, tago ave nuk ia ba God i tar oro pa avet, upi avet a ve ra bo na varvai ta diat.

Aro Pilipoi: Lidia i nukpuku

¹¹ Ave ki ra parau mara Troas, ma ave vanavana takodo uro Samotrake, ma ta ra bung namur

urama Neapoli; ¹² ma mabara Neapoli urama Pilipoi, a pia na pal Makedonia, nina i lia ta ra umana pia na pal ta nam ra langun, ma ra tarai Rom dia ki tana; ma ave kiki pa ta ra umana bung ta go ra gunan. ¹³ Ta ra Bung Sabat ave vana irai ta ra mataniolo, pire ra papar a tava, ave nuk ia ba ra pia na niaring abara; ma ave ki ra pia, ma ave tata ma ra vaden dia kiki varurung. ¹⁴ Ma tika na vavina a iangina Lidia, a tena ivivure mal meme maro Tiatira, a tena lotu tadav God bula, i valongore avet; ma God i papa are ra balana upi na torom ta ra lavur tinata Paulo i tatike. ¹⁵ Ba di tar baptaisoa, ma diat bula dia ki ra kubana, i ting pa avet, i biti: Ona ava ti nuk ia ba iau tar nurnur tai ra Luluai, avat a ruk ra kubagu ma avat a ki tana. Ma i vovo pa avet.

Ta ra pal na banubat aro Pilipoi

¹⁶ Ma ba ave vanavana tadav ra pia na niaring, ave varkuvo ma tika na vavina ba a tabaran na malira i ovai tana; ma kana umana luluai dia kedek ma ra vapuak ta kana tinata na malira. ¹⁷ Ma i murmur avet ma Paulo, ma i manga tatike ra tinata dari: Go ra umana tutana a umana tultul kai ra God a Ngala Muka, ma dia ve avat ta ra nga na varvalaun. ¹⁸ Mangoro na bung i papait ia dari. Ma Paulo i kulot i tana, i tur tapuku, ma i tatike tai ra tabaran dari: Iau ve u ta ra iang i Iesu Kristo, ba una irop kan ia. Ma i irop kan ia ta nam ra pakana bung.

¹⁹ Ba kana umana luluai dia gire ba ra vuna ta kadia vapuak i tukum, dia kinim pa Paulo ma Silas, ma dia al pa dir ta ra tavul a bung pire ra umana luluai; ²⁰ ma ba di tar kap dir pire ra

umana tena varkurai, dia biti: Go ra ura tutana, a ura Iudaia, dir vakaina muka kada gunan, ²¹ ma dir vartovo ta ra umana mangamangana ba pa i ko upi dat a tarai Rom dat a kapupi ia, ba dat a mur ia. ²² A Kor na tarai dia tut na vinarubu ure dir; ma ra umana tena varkurai dia rada vue kadir umana mal kan dir, ma dia vartuluai ba da virit dir ma ra umana vivirit. ²³ Ba dia tar manga virit dir, dia varuk dir ta ra pal na banubat, ma dia ve ra monamono upi na vake mal dir; ²⁴ ba i valongore ra varvai damana, i varuk dir ta ra pakana pal ara livuan, ma i varuk ra umana kau i dir ta ra babat keke. ²⁵ Ba i mutumut, Paulo ma Silas dir araring, ma dir kaile ra umana kakailai tadav God; ma diat dia ga ki ta ra pal na banubat, dia valavalongore dir; ²⁶ ma i guria vakaian na kaia, ma ra bita pal i dadadar, a umana banbanu dia vura tapapa vuavuai, ma ra lavur vivi ta diat dia tapala. ²⁷ A monamono i tavangun, ma ba i gire ra umana banbanu dia tapapa, i ele pa kana pakat upi na doko mule, tago i nuk ia ba diat, di ga banubat diat, dia tar lop. ²⁸ Ma Paulo i manga oro dari: Koko una vakaina u, avet par go kari. ²⁹ Ma i vatang upi ta umana birao ma i pil ruk, ma i dadadar na bunurut, i va timtimum pire Paulo ma Silas. ³⁰ Ma i ben vairop dir, ma i biti: A ura tutana, ava ina pait ia upi da valaun iau? ³¹ Ma dir biti: Una nurnur ta ra Luluai Iesu, ma da valaun u, ma diat bula, ava ki ra kubam. ³² Ma dir ve tar ra tinata kai ra Luluai tana, ma ta diat par bula dia ki ra kubana. ³³ Ma i ben pa dir ta nam ra pakana marum, ma i puk kadir lavur pal a vidiraen; ma di baptaiso vuavue ma diat par ta ra

kubana bula. ³⁴ Ma i agure dir ta ra kubana, ma i vung ra adir nian pire dir, ma i gugu muka, ma diat bula ta ra kubana, tago dia nurnur tai God.

³⁵ Ba i keake, ra umana tena varkurai dia tulue ra ura lualua ma ra tinata dari: Una pala vue nam ra ura tutana. ³⁶ Ma ra monamono i ve Paulo ta go ra tinata, dari: A umana tena varkurai dia vartuluai ba da pala vue amur; ma go amur a irop, ma amur a vana ta ra malmal. ³⁷ Paulo i tati ke ta diat dari: Dia ga virit vakapa amir, ba pa ta varkurai boko, ma amir a ura tutana Rom, ma dia tar varuk amir ta go ra pal na banubat, dave go dia pala ive vue amir? Pata muka; boina ba diat iat, diat a vana uti, ma diat a agure vairop amir. ³⁸ A ura lualua dir ve mule ra umana tena varkurai ta go ra lavur tinata; ma ba dia valongore ba dir a ura tutana Rom, dia burut; ³⁹ ma dia vana, dia ting pa dir; ba dia tar agure vairop dir, dia lul dir upi dir a vana kan ra pia na pal. ⁴⁰ Ma dir vana kan ra pal na banubat, ma dir ruk ra kuba i Lidia; ma ba dir gire ra lavur ekelesia, dir vamaram diat, ma dir vana.

17

Aro Tesalonika

¹ Ba dir tar alalu Ampipoli ma Apolonia, dir vut Tesalonika, ma ra pal na lotu kai ra Iudaia i tur tana; ² ma Paulo i ruk tadav diat da kana mangamangana iat ma ra utul a Bung Sabat i tovo diat ta ra Buk Tabu; ³ ma i pala ia, ma i varveai ba, i kat ba ra Kristo na mat ma na tut mulai kan ra minat; ma i biti: Go ra Iesu nam iau varvai pire vavat i tana, ia ra Kristo tuna. ⁴ Ta

ra umana dia kapupi ia, ma dia mur Paulo ma Silas; ma mangoro na Elenas, diat a umana tena variru, ma mangoro na tadar na vavina bula, diat. ⁵ Ma ra Iudaia dia varngu, ma dia ting pa ta ra umana kaina tutana ta ra tarai vakuku, ma dia kor varurung, ma dia vareoreo ra pia na pal, ma dia ruk ta ra pal kai Iason; dia nuk ia, ba diat a ben vairop dir tadav ra tarai. ⁶ Ba pa dia gire tadav dir, dia al pa Iason, ma ta ra umana ekelesia bula, pire ra umana lualua ta nam ra pia na pal, ma dia manga vatang ra tinata dari: Go diat, dia ga pukue ra gunagunan par, dia tar pot ati bula; ⁷ ma Iason i tar agur pa diat; ma go diat par dia pidimuane ra lavur varkurai kai ra Kaisar, ma dia biti ba ta ra tikai, Iesu, ia ra king. ⁸ Ma dia vareoreo ra tarai ma ra umana lualua bula ta nam ra pia na pal, ba dia valongore go ra lavur tinata. ⁹ Ba dia tar tak bat Iason diat ma ta ra umana, dia pala vue diat.

Aro Beroia

¹⁰ Ma ra tarai na ekelesia dia tulue vuavue Paulo ma Silas ta ra marum ura Beroia; ma ba dir tar vut abara, dir ruk ta ra pal na lotu kai ra Iudaia. ¹¹ Go diat dia ko ta nam diat ra Tesalonika, tago dia kapupi vuavue ra tinata ta ra nuknuk i diat, ma dia tikitikan ta ra Buk Tabu a bungbung par, ba i dovot go ra lavur magit ba pata. ¹² Kari mangoro ta diat dia nurnur, ma mangoro na tadar na vavina Elenas ma ra tarai bula. ¹³ Ba ra Iudaia arama Tesalonika dia nunure, ba Paulo i varveai ta ra tinata kai God ara Beroia bula, dia vana ura, ma dia vangalngal ra kor na tarai ma dia vapurpuruan diat. ¹⁴ Ma ra umana ekelesia

dia tulue vuavue Paulo ura ra valian; ma Silas ma Timoteo dir kiki boko abara. ¹⁵ Ma diat dia tule Paulo, dia tule kapi ia ura Atenai; ma Paulo i tulue mule diat tadav Silas ma Timoteo ma ra tinata ba dir a vana lulut tadav ia; ma dia vana ka.

Aro Atenai

¹⁶ Ba Paulo i ki ung pa dir, i ngarangarao ra tulungeana, ba i gire ra pia na pal i kor ma ra umana tabalar. ¹⁷ Ma dia tatata ta ra pal na lotu ma ra umana Iudaia, ma ra umana tena variru, ma dia tatata bula ma diat dia varkuvo me ta ra tavul a bung a bungbung par. ¹⁸ Ta ra umana tena kabinana ta ra vartovo kai Epikureo ma kai Stoiko dia tadav ia. Ma ta ra umana dia biti: Ava go ra gete na tatike? Ma ta ra umana bula dari: Go a tena varveai ta ra umana kalamana god bar; tago i ga varvai ure Iesu ma ra nilaun mulai. ¹⁹ Ma dia vatur vake, dia ben ia ta ra Ariopago, ma dia biti: Dave, avet a nunure bar ba ava go ra kalamana vartovo u varvarveai tana? ²⁰ Tago ave valongore ra umana kalamana tinata tam; ma ave mainge ba avet a matoto ba ava ra kukurai go ra umana magit. ²¹ A lavur Atenai ma ra umana vaira bula, dia kiki abara, dia vapar vue kadia lavur bung ma ra varvarveai, ma ra valavalongor upi ta kalamana magit.

²² Paulo i tur livuan ta ra Ariopago ma i biti: Avat a tarai Atenai, iau gire ba ava lotu tuptup ta ra lavur magit par. ²³ Ba iau vanavana, iau tar gire ta umana tabalar ava lolotu ta diat, ma iau tar na tadav tika na uguugu na vartabar, a tutumu tana dari: Tadav ra God ba pa di nunure.

Ia go ava lotu tuptup tadav ia, iau ve tar ia ta vavat. ²⁴ Nam ra God i ga vaki ra rakarakan a gunagunan ma ra lavur magit i tana, ia ra Luluai ra bala na bakut ma kai ra rakarakan a gunagunan bula ma pa i ki ta ra palpal di papait diat ma ra lima i ra tarai; ²⁵ ma pa di torom tana ma ra lima i ra tarai, varogop ba i iba upi ta magit, tago ia iat i tabatabar dat par ma kada nilaun, ma ra vuvu na ngie i dat, ma ra magit parika; ²⁶ ma i ga pait ra lavur vuna gunan ta ra kopono vuna tarai, upi diat a ki ta ra matana rakarakan a gunagunan, ma i tar kure value tar ia ta diat kadia kilakilala, ma ra lavur langun ure ra kubakuba i diat; ²⁷ upi diat a nuk upi God, kan diat a valongore, ma diat a tikan tadav ia; tago pa i vailik kan ta tikai ta dat: ²⁸ tago da ti lalaun tana, ma da ti vanavana tana, ma i ga vaki dat, da ta ra umana ta kavava lavur tena pit kakailai dia ga biti dari: “Dat bula a umana natuna.” ²⁹ Ona dat a umana natu i God, pa i ko ba da nuk ia, ba God dir varogop ma ra goled, ba ra silva, ba ra vat, di mal ia ma ra lima i ra tarai ma ra nuknuk i ra tarai bula. ³⁰ God i ga nuk vue ra kilakilala na ngulngul, ma i ga kure ba ra tarai par ta ra gunagunan par diat a nukpuku, ³¹ tago i ga kubu ra bung, ba na kure ra rakarakan a gunagunan tana ma ra takodo na varkurai tai nam ra tutana i ga pilak pa ia; ma i ga vadovot ia bula tadav ra tarai par, ba i tar vatur mule kan ra minat.

³² Ba dia valongore ra tinata ure ra nilaun kan ra minat ta umana dia kulume, ma ta ra umana dia biti dari: Avet a valongore mule u ure go ra magit. ³³ Damana Paulo i irop kan diat. ³⁴ Ma ta

umana tarai dia mur ia, ma dia nurnur: Dionisio, a te Ariopago, ma ra vavina, a iangina Damaris, ma ta ra umana bula diat.

18

Aro Korinto

¹ Ba i par go ra lavur magit, i vana mara Atenai, ma i pot aro Korinto. ² Ma dir varkuvo abara ma tika na Iudaia, a iangina Akuila, ma kana taulai Prikila, a tutana ta ra vuna tarai Pontiko, ma nari ka dir ga vut maro Italia, tago Klaudio i ga kure ba ra Iudaia par diat a vana kan Rom; ma i vana pire dir; ³ ma tago tikai ka kadital papalum, i ki pire dir, ma dital pait kadital papalum, a utul a tena papait pal na mal. ⁴ Ma i tatata ta ra pal na lotu ta ra Bungbung Sabat, ma i ting valar pa ra Iudaia ma ra Elenas bula.

⁵ Ba Silas ma Timoteo dir vut marama Makedonia, a tinata i vovo pa Paulo, ma i varvarveai pire ra Iudaia ba Iesu ia ra Kristo. ⁶ Ma ba dia tur bat diat mulai, ma dia varvul, i timare kana mal, ma i biti ta diat: Avat iat, a gapu i vavat na ki ta ra ulu i vavat, iau ti langalanga, go ina vana vatikai tadav ra lavur Tematana. ⁷ Ma i irop, ma i ruk ta ra kuba i tikai, a iangina Tito Iusto, a tena lotu tadav God, ma ra kubana i maravai ta ra pal na lotu kai ra Iudaia. ⁸ Ma Krispo, a luluai ta ra pal na lotu, i nurnur ta ra Luluai, ma diat par bula dia ki ra kubana; ma mangoro na tarai Korinto, ba dia valongore, dia nurnur, ma di baptaiso diat. ⁹ Ma ra Luluai i tatike tai Paulo ta ra ririvon ra marum: Koko una burut, una varvarveai ka, koko una ki mut; ¹⁰ tago iau ki ravie u, ma pa ta na bili vakaina u, tago mangoro kaugu tarai, ta go ra

gunan. ¹¹ Ma i kiki abara tika na kilala ma laptikai na gai, i tovo tovo diat ta ra tinata kai God.

¹² Ba Galio i ki na luluai aro Akaia, a Iudaia dia vura tut na vinarubu ure Paulo, ma dia kap ia ta ra kiki na varkurai, ¹³ ma dia tatike ba: Go ra tutana i tovo ra tarai ba diat a lotu tadav God ma ra mangamangana ba pa dir vardada ma ra tinata na varkurai. ¹⁴ Ba Paulo i to na tata, Galio i tatike tadav ra Iudaia: Avat a Iudaia, gala go a kaina magit, ba ra varpian, gala na topa ia ba ina valongore avat; ¹⁵ ma ona go a vartakun uka ure ra umana tinata ka, ma ure ra umana iang, ma ure kavava tinata na varkurai iat, boina ba avat ika; pa iau mainge ba ina kure ra lavur mangamangana dari. ¹⁶ Ma i korot vue diat kan ra kiki na varkurai. ¹⁷ Ma dia vura kinim pa Sostenes, a lualua na pal na lotu, ma dia kita ia pire ra kiki na varkurai. Ma Galio pa i kapupi go ra lavur magit.

Paulo i talil uro Antiokia

¹⁸ Ma Paulo, ba i tar ki pa ra pepeal bung abara, i vana kan ra tarai na ekelesia, ma i ki ra parau, upi na vana Siria, ma dital varagur ma Prikila ma Akuila; ma di gela ra uluna ara Kenkrea, tago i ga kubu kakapi. ¹⁹ Ma dia pukai Epeso, ma i vana kan diat abara, ma i ruk na pal na lotu, ma dia tatata ma ra Iudaia. ²⁰ Ba dia ting pa ia ba na ki vavuan pa ka boko, pa i ongo; ²¹ dia varbaiai ka, ma i biti dari: Ba God i ongo tar iau, ina talil mulai tadav avat; ma i vana kan Epeso ta ra parau. ²² Ba i tar pukai Kaisaria, i vana oai, ma i vatatabai ra ekelesia, ma i vana ura Antiokia. ²³ Ba i tar ki pa ta umana bung abara, i

vana mulai, ma i vana vurvurbit ta ra gunagunan Galatia ma Prigia vanavana, ma i vapatuan ra tarai na vartovo par.

Apolos i ki Epeso ma Korinto

²⁴ Tika na Iudaia, a iangina Apolos, ta ra vuna tarai Alekandria, a tena kabinana i vut aro Epeso; i ongor ma ra Buk Tabu. ²⁵ Di ga tovo go ra, tutana ta ra nga kai ra Luluai; ma i malamalapang ra tulungeana, ma i tatata, ma i vartovo mamal ta ra lavur magit ure Iesu; ma i nunure ka ra baptaiso kai Ioanes; ²⁶ ma i tata vuavue tavuna ta ra pal na lotu. Ba Prikila ma Akuila dir valongore, dir agur pa ia, ma dir vateten bulu ia ta ra nga kai God. ²⁷ Ba i nuk ia ba na vana uro Akaia, a umana ekelesia dia vargat ia, ma dia tutumu tadav ra tarai na vartovo ba diat a kapupi ia; ma ba i tar pukai, i manga maravut diat dia tar nurnur ta ra varmari; ²⁸ tago i pue vamut ra Iudaia ta ra mata i ra tarai, ma i vaarike ot pa ia ma ra Buk Tabu ba Iesu ia ra Kristo.

19

Paulo i ki Epeso

¹ Ma ba Apolos i ki boko Korinto, ba Paulo i tar alalu ta ra gunagunan arama, i pot aro Epeso tadav ta.ra umana tarai na vartovo; ² ma i tir diat ba: Ava ga vatur vake laka ra Takodo na Tulungen ba ava ga nurnur? Ma dia varpuai ba: Pata, pa ave ga valongore ba ta Takodo na Tulungen i ki. ³ Ma i tir diat: Di ga baptaiso avat ta ra ava? Ma dia biti: Ta ra baptaiso kai Ioanes. ⁴ Ma Paulo i biti: Ioanes i ga baptaiso ma ra baptaiso na

nukpuku, ma i ga tatike tadav ra tarai, ba diat a nurnur tai nina, ba na mur ia, nam Iesu. ⁵ Ba dia valongore dari, di baptaiso diat ta ra iang i ra Luluai Iesu. ⁶ Ma ba Paulo i palagur diat ma ra ura limana, a Takodo na Tulungen i ki taun diat, ma dia vatavatang ra umana enana tinata, ma dia tata na propet. ⁷ Ma dia ga vavinun ma a ivut bar.

⁸ Ma i rukruk ta ra pal na lotu, ma a utul a gai i varvartovo bulu ma i tatata ma i varvargat ure ra lavur magit ta ra varkurai kai God. ⁹ Ba ta umana dia ol dekdek, ma pa dia ongo, ma dia vul ra Nga ta ra mata i ra kor na tarai, i vana kan diat, ma i agur vaire pa ra tarai na vartovo, ma i tovo diat a bungbung ta ra pal na luk buk kai Tirano. ¹⁰ Ma a ivu kilala i papait ia damana; io, dari diat par dia ki Asia, a Iudaia bula, dia valongore ra tinata kai ra Luluai.

Ra lavurua na natu i Skeva

¹¹ Ma God i pait ra umana enana vakilang ma ra lima i Paulo; ¹² ma dia kapkap ra umana mal na uu, ma ra umana mal na turturup kan ra palapakana tadav ra umana minait, ma kadia lavur minait dia oton tana, ma ra umana tabaran bula dia irop tana. ¹³ Ma ta ra umana Iudaia, a umana tena valivute gunan, dia papapait upi diat a korot vue ra umana tabaran, ma diat iat dia nuk pa ia ba diat a vatang ra iang i ra Luluai Iesu ta diat, ba ra umana tabaran dia ovai ta diat, ma dia tatike dari: Iau tigel u tai Iesu, nam ba Paulo i varvarvai tana. ¹⁴ A lavurua na natu, i tikai, a iangina Skeva, a te Iudaia, a tena tinabar ngalangala bula, dia pait ia dari. ¹⁵ Ma ra tabaran i biti ta diat dari: Iau nunure Iesu, ma iau nunure

Paulo, ma to ia avat? ¹⁶ Ma nam ra tutana ba ra tabaran i ovai tana, i pil taun diat, ma i ubu vadodom diat, ma dia lop kan nam ra pal, pa kadiat ta mal, ma dia kinkin bula. ¹⁷ Go i po tadav ra tarai par Epeso, a Iudaia ma ra Elenas bula, ma dia burut par, ma dia manga ru muka ra iang i ra Luluai Iesu. ¹⁸ Ma mangoro bula ta diat dia ga nurnur, dia vut, ma dia tata kapa, ma dia vaarike kadia lavur papait. ¹⁹ Ma mangoro bula diat dia ga papait ra lavur magit na vaongo, dia kap varurue kadia lavur buk ure, ma dia tun vue diat ta ra mata i ra tarai par; ma dia luk varurue ra matai diat, ba ra ilima na vinun na arip na marmar na pakana mani. ²⁰ Damana i tavua na kaia ra tinata kai ra Luluai, ma i padikat vatikai.

A purpuruan aro Epeso

²¹ Ba i tar par go ra lavur magit, a nuknuk i Paulo ba na vana alalu Makedonia ma Akaia, ma na vana uro Ierusalem; ma i biti: Ba iau tar vana pa abara, ina gire Rom bula. ²² Ma i tul value vue ta ivut ta diat dia toratorom tana, Timoteo ma Erasto, uro Makedonia, ma i ki ka boko Asia.

²³ Ta nam ra kilala a ngala na varvareo i vana rikai ure ra Nga. ²⁴ Tago tika na tutana, a iangina Demetrio, a tena tuntun silva, i papait ra umana pede na pal ik ure Diana* ma ra silva, ma i kapkap tar a ngala na vapuak tadav ra umana tena papalum; ²⁵ ma i ting varurue diat, ma diat bula dia nunure go ra papalum, ma i biti: Avat

---

* **19:24:** Diana, tika na tabataba, a umana Tematana dia ga lolotu tadav ia. Di ga taba valarue da ra vavina. Tika na iangina mulai, Artemis.

a tarai, ava nunure ba da ti uviana ta go ra papalum; ²⁶ ma ava gire ma ava valongore bula, ba ati Epeso, ma ra gunagunan Asia par bula, go Paulo i ga ting valar pa ra mangoro na tarai, ma i ga ben pukue diat, ma i tatike ba go da papait diat ma ra lima i dat, vakir a umana god; ²⁷ ma vakir i maravai ka upi da vakaina go kada papalum, go bula, diat a nuk piapiam vue ra pal na lotu kai Diana, ra ngala na god, ma kan diat a pukue vairop ia kan kana minamar, nina go ba ra tarai Asia par, ma ra rakarakan a gunagunan bula, dia lotu tadav ia. ²⁸ Ba dia valongore go, dia buka ma ra kankan, ma dia manga oro dari: Diana kai ra tarai Epeso ia ra Ngala. ²⁹ Ma ra pia na pal i kor ma ra varvareo; ma dia vura vutvut ta ra pal na nilibur, ma dia kinim pa Gaio ma Aristarko, a ura tutana Makedonia, dital ga varagur ma Paulo ta ra vinavana. ³⁰ Ba Paulo i nuk ia ba na ruk tadav ra tarai, a tarai na vartovo pa dia ongo tar ia. ³¹ Ma diat a umana luluai Asia bula, nina dia talaina me, dia vartuluai tadav ia, ma dia tigel ia ba koko na valar ra niruk ta ra pal na nilibur. ³² Ta umana dia manga vatang tika na tinata ma ta ra umana ta ra tikai, ma ra kor na tarai dia urung, ma mangoro ta diat pa dia nunure ba ava dia pot varurung upi ia. ³³ Ma dia ben vaarike Alekandro ta ra kor na tarai, ra tarai Iudaia dia tulana vaarike. Alekandro i tataun diat ma ra limana, ma i mainge ba na tata bat diat ta ra tarai. ³⁴ Ba dia matote, ba ia ra te Iudaia, dia vura oraoro par ma ra kopono nilai diat a ivu pakana bung: Diana kai ra tarai Epeso ia ra Ngala. ³⁵ Ba ra tena tutumu kai ra gunan i tar tigel vamut ra

tarai, i biti: Avat a tarai Epeso, to ia ra tutana pa i nunure, ba go ra gunan Epeso i balabalaure ra pal na vartabar kai Diana, ra ngala na god, ma ba nam ra malalar bula i ga bura marama tai Iupiter? ³⁶ Da varpuai dave ta go ra lavur magit? Boina ba avat a ki mut uka, ma koko avat a pait ta magit vakuku. ³⁷ Tago ava tar ben kapi go ra ura tutana uti, ma pa dir ga long ta ra pal na lotu, ma pa dir ga vul kada god. ³⁸ Ba Demetrio diat ma ra umana tena papalum dia varagur me, dia nunure ta magit ure ta tikai, a kivung na varkurai ma ra umana tena varkurai go kari; boina ba diat a vartakun. ³⁹ Ba ona ava nuk upi ta magit ure ta ra umana enana mangamangana, da kure nam ta ra kivung iat. ⁴⁰ Kan da takun dat ma ra purpuruan ta go ra bung, tago pa ta vuna; ma ava dat a tatike ure, ma ure go ra kor bula? ⁴¹ Ba i tar tatike dari, i tul varbaiane vue ra tarai ta ra kivung.

20

A vinavana uro Makedonia ma Akaia

¹ Ba i ga par ra varvareo, Paulo i vartuluai upi ra tarai na vartovo, ma i vargat pa diat, ma i oro tule kapi diat ma i vana uro Makedonia. ² Ba i tar vana ta nam ra gunagunan, ma ba i tar manga vargat diat, i vana ura Akaia. ³ Ba i tar ki pa ra utul a gai abara, ma ra umana Iudaia dia varirap upi ia, ba i tar vaninara upi na koa ra parau upi na vana uro Siria, i ot ra nuknukina, ba na lilikun ma na vana alalu Makedonia. ⁴ Ma Sopatero, a te Beroia, natu i Piro, ma ra ura te Tesalonika, Aristarko ma Sekundo; ma Gaio a te Derbe, ma Timoteo; ma ra ura te Asia, Tikiko ma Tropimo,

dia varagur me uro Asia. ⁵ Ma go diat dia ga lua uro Troas, ma dia ung pa avet abara. ⁶ Ba i ga par ra umana bung na gem ba pa i leven, ave vana ma ra parau mara Pilipoi, ma ave pukai tadav diat aro Troas ba i par ra ilima na bung; ma ave ki lavurua na bung ie.

A mutuaina vinavana kai Paulo uro Troas

⁷ Ta ra luaina bung ta ra vik, ave ki varurung upi avet a tabik gem, ma Paulo i varvai ta diat, tago i ga mainge ba na vana ta ra bung namur, ma i valolokon kana tinata, i tuk tar ta ra mutumut. ⁸ Ma mangoro na lamp ta ra pal liu ave ki varurung tana. ⁹ Ma tika na barmana, a iangina Oitiko, i kiki ta ra matana kalangar, i mata vava; ma ba Paulo i varvarvai boko, i va mat valuban, ma i bura marama ta ra vautuluna pal liu, ma di puak pa ra minatina ka. ¹⁰ Ma Paulo i irop, ma i va taun ia, ma i tal ia, ma i biti: Koko avat a anan, i laun boko. ¹¹ Ma ba i tar tutua mulai, dia tabik gem, ma dia ian, ma i tatata vavuan ta diat, i tuk tar ta ra lar, ma i vana kan diat. ¹² Ma dia agur pa ra barmana, i laun uka, ma dia gugu muka.

Kan Troas pi uro Mileto

¹³ Ma ave lua ta ra parau, ma ave vana uro Aso upi avet a agile Paulo abara, tago i ga kure damana, ma ia iat i mainge ba na bolo ko. ¹⁴ Ba ave varkuvo me aro Aso, ave vako pa ia, ma ave vana ura Mitilene. ¹⁵ Ma ave vana ma ra sel mabara; i ga ningene ma ave maravai Kios, ta ra bung mulai ma ave pukai gil Samos, ba i ga ningene mulai ave pukai Mileto. ¹⁶ Tago Paulo i ga kure ba avet a pakit Epeso, upi koko na ki Asia;

tago i ngarangarao upi na ki Ierusalem bar ta ra bung na Pentekost.

Paulo i vatang ra tinata na vartulai pire ra umana raprap na ekelesia aro Epeso

¹⁷ Ma mara Mileto, i vartuluai urama Epeso, upi ra umana raprap na ekelesia diat a tadav ia. ¹⁸ Ba dia pot pirana, i biti ta diat dari:

Ava tar nunure kaugu mangamangana kini pire vavat ta ra bungbung, papa nam ra bung ba iau ga rua vatavuna Asia; ¹⁹ iau ga toratorom ta ra Luluai ma ra madu na balagu, ma ta ra lur na matagu, ma ra lavur kaina varmonong bula, nina dia ga tup iau ta ra lavur varirap kai ra tarai Iudaia; ²⁰ ma pa iau ga burutue ra varvai ta vavat ure ta tika na magit ba na topa avat, ma iau ga tovo tovo vakapa avat, ma ta ra kubakuba i vavat vanavana bula; ²¹ iau ga varvai ure ra nukpuku tadav God ma ra nurnur tai kada Luluai Iesu Kristo ta vavat par, a Iudaia ma ra Elenas bula. ²² Ma go ra tulungeagu i vavapil iau upi ina vana Ierusalem, ma pa iau nunure ba ava na tadav iau abara; ²³ iau nunure ke, ba ra Takodo na Tulungen i varve iau ta ra lavur pia na pal par, ba ra umana vivi, ma ra umana mait na varvakadik di ung pa iau. ²⁴ Ma pa iau mari vake kaugu nilaun upi na topa iau, iau tul tar ia ka upi ina pait vapar kapi kaugu vinavana, ma nam ra papalum bula, ba ra Luluai Iesu i ga tibe tar ia tagu, ba ina varveai ta ra bo na varvai ure ra varmari kai God. ²⁵ Go iau nunure ba avat par, avat, ba iau ga vana vurvurbit pire vavat ma ra varvai ure ra varkurai, pa avat a gire mule ra, matagu. ²⁶ Ma

go iau ve avat gori ba iau langalanga kan ra gapu i ra tarai parika. ²⁷ Tago pa iau ga burut ba ina ve vapar tar ra nuknuk i God ta vavat. ²⁸ Avat a balaure avat, ma avat a balaure nam ra kikil na sip par bula, ba ra Takodo na Tulungen i ga kure tar ia ta vavat, ba avat a umana monamono tana, upi avat a tabatabar ra ekelesia kai God, nam i ga kul pa ia ma ra gapuna. ²⁹ Iau nunure, ba iau vana kan avat, a umana kaina leing na pap diat a ruk tadav avat, ma diat a vabilak ra kikil na Sip; ³⁰ ma ta umana tarai ta vavat bula diat a tur rikai, ma diat a tatike ta umana gegagege na tinata, upi diat a agur vaire pa ra tarai na vartovo. ³¹ Ma go avat a mono, ma avat a nuk pa ia ba ra utul a kilala pa iau ga ngo ma ra varpit ta vavat par, ra marum ma ra keake bula, ma i ga lur ra matagu tana. ³² Go iau nur tar avat tai God, ma ta kana tinata na varmari, nina ba na vatur vapatuan valar pa avat, ma na tul tar ta vavat ra tiniba pire diat par dia gomgom. ³³ Pa i ga puruai ra balagu upi ra silva, ba ra goled, ba ra mal kai tikai. ³⁴ Ava tar nunure, ba go ra ura limagu dir ga papalum upi ra lavur magit i topa iau, ma diat bula ba ave ga varvaragur. ³⁵ Iau kavava valavalar ta ra lavur magit par, upi avat a papait ia bula damana, ma avat a maravut diat dia malmalu, ma upi avat a nuknuk pa ra tinata kai ra Luluai Iesu, nina ba ia iat i ga tatike dari: Diat dia vartabar dia ti doan ta diat dia vatvatur vake.

³⁶ Ma ba i tar tatike dari, dia va timtibum, ma i araring ure diat par. ³⁷ Ma diat par dia tangi muka, ma dia tal ra inoa i Paulo, ma dia galum ia, ³⁸ ma i tabun na kaia ra bala i diat, tago i biti, ba

pa diat a gire mule ra matana. Ma dia vartulai na nga tadav ra parau.

21

Paulo i vana uro Ierusalem

¹ Ba ave ga vana kan diat, ave al pa ra umana sel, ma ave vana takodo uro Kos, ba i ga ningene uro Roda, ma mabara uro Patara; ² ma ave tadav tika na parau ba na bolo uro Poinike, ma ave koa tana, ma ave vana oai. ³ Ma ba ave tar vana vaarike pa Kipro, ave vana pakit ia ta ra papar a maira, ma ave tung Siria, ma ave pukai Tiro, tago ra parau na vairop kana kinakap ie. ⁴ Ba ave tar tadav ra tarai na vartovo, ave ki abara lavurua na bung; ma go diat dia ve Paulo ta ra Tulungen, ba koko na rua Ierusalem. ⁵ Ma ba i tar par go ra bungbung, ave vanavana ta kaveve vinavana mulai, ma ave vartulai na nga ma diat par ma kadia umana tulai ma ra umana natu i diat bula; ba ave tar pakit vue ra pia na pal, ave va timtimum ra valian, ma ave araring; ⁶ ma ave oro vartulai, ma avet ika, ave koa ta ra parau, ma diat, dia talil mulai ta ra kubakuba i diat.

⁷ Ba i ga par ra vinavana mara Tiro, ave pukai aro Potolemai, ma ave vatatabe ra tarai na lotu, ma ave ki pa pire diat a kopono bung. ⁸ Ba i ga ningene, ave vana mulai, ma ave pot Kaisaria; ma ave ruk ta ra kuba i Pilipo, a tena varvai, tikai ta diat a lavurua, ma ave ki pirana. ⁹ Go ra tutana a ivat na natuna, a umana vavina, dia inip par, ma dia tata na propet. ¹⁰ Ba ave ki abara mangoro na bung, tika na propet, a iangina Agabo, i vut marama Iudaia. ¹¹ Ma i vana tadav avet, ma i tak

pa ra vipit kai Paulo, ma i vi pa mule ra ura kauna me, ma ra ura limana bula, ma i biti: A Takodo na Tulungen i tatike dari: A Iudaia arama Ierusalem diat a vi daritane nam ra tutana ba kana go ra vipit, ma diat a tul tar ia ta ra lima i ra umana Tematana. ¹² Ba ave valongore go ra tinata, diat ta nam ra gunan, ma avet bula, ave tigatigal ia ba koko na vana urama Ierusalem. ¹³ Ma Paulo i biti: Dave go ava tangtangi, ma avat a vatakunuan ra balagu? Iau go kari, iau tul tar iau, vakir upi diat a vi ke iau, upi ina virua bula arama Ierusalem ure ra iang i ra Luluai Iesu. ¹⁴ Ba ave mama tigel ia, ave ngo ko, ma ave biti: Boina ba da pait ika ra nuknuk i ra Luluai.

¹⁵ Ba i ga par go ra umana bung, ave tak pa kaveve umana kinakap, ma ave vana urama Ierusalem. ¹⁶ Ave varagur ma ta ra umana tarai na vartovo Kaisaria, dia tule tikai, Manason, a te Kipro, a tutana na vartovo amana tana, upi avet a ki pirana.

Paulo i ruk tadav Iakobo

¹⁷ Ba ave ga tar vut Ierusalem, a tarai na ekelesia dia agur pa avet ma ra gugu. ¹⁸ Ba i ga ningene, avet ma Paulo, ave ruk tadav Iakobo, diat ma ra umana patuana. ¹⁹ Ma ba i ga tar vatatabe diat, i ve diat ta ra lavur magit, tikatikai, ba God i ga pait ia ta kana vartovo pire ra lavur Tematana. ²⁰ Ba dia valongore dia pite pa God, ma dia biti tai Paulo: Tura i vevet, u nunure ba aivia ra arip na marmar bar ta diat a Iudaia, dia tar nurnur, ma diat par dia varvargat ta ra tinata na varkurai: ²¹ ma dia tar valongore ure u, ba u tovotovo ra Iudaia par, dia ki pire ra lavur

Tematana, ba diat a nuk vue Moses, ma u ve diat, ba koko diat a poko kikil ra umana natu i diat, ma koko diat a murmur ta ra lavur mangamangana. ²² Ma ava da pait ia? Tago diat a valongore muka ba u tar vut. ²³ Una pait go ra magit ave tatike tam: Go ra ivat na tutana ta vevet, dia tar pait ra kunubu na varvalima; ²⁴ avat a varagur ma diat, ma avat a vagomgom avat, ma una kul are diat, upi diat a gela ra ulu i diat, ma ra tarai par diat a nunure, ba pa i dovot nam ra lavur tinata dia ga valongore ure u, ma ba u bula, u vanavana mamal, ma u murmur ta ra tinata na varkurai. ²⁵ Ma ave ga tumu ra varkurai ure ra lavur Tematana nina dia tar nurnur, ba diat a mamue ra lavur magit di ga vartabar me tadav ra umana tabalar, ma ra gap, ma ra lavur magit di ga bing doka, ma ra nipo bula. ²⁶ Ma Paulo i agur pa ra umana tutana, ma ba i ga ningene, i vagomgom mule, ma diat bula, ma dia ruk ta ra pal na vartabar, ma i vatang ra mutuai ra umana bung na varvagomgom, tuk ta nam di ga tul tar ra tinabar ure diat par.

Di vatur vake Paulo ta ra pal na vartabar

²⁷ Ba i to na par lavurua na bung, a umana Iudaia marama Asia, dia gire ta ra pal na vartabar, ma dia ununue ra tarai par, ma dia kinim pa ia, ma dia oraoro dari: ²⁸ A tarai Israel, avat a maravut; go ra tutana i tovo tovo vakaina ra tarai par ta ra rakarakan a gunagunan ure kada vuna tarai, ma ure ra tinata na varkurai bula, ma ure go ra pal; ma i tar agur pa ra umana Elenas bula ta ra pal na vartabar, ma i tar vakaina go ra pal tabu.

²⁹ Tago amana dia ga gire dir ma Tropimo, a te Epeso, ta ra pia na pal, ma dia nuk ia ba Paulo i ga agur pa ia ta ra pal na vartabar. ³⁰ Ma ra tarai par dia tenten, ma dia vila varurung, ma dia kinim pa Paulo, ma dia al vairop ia kan ra pal na vartabar, ma dia banu vuavue ra umana banbanu. ³¹ Ba dia mainge upi diat a doka, a varvai ure i vana rikai arama pire ra luluai na loko na tarai na vinarubu, ba ra Ierusalem par i purpuruan. ³² I agur vuavue pa ra tarai na vinarubu ma ta umana luluai, ma dia vila ba tadav diat; ba dia gire ra luluai i lualua ma ra tarai na vinarubu, dia ngo ma ra kita Paulo. ³³ A luluai na vinarubu i lualua i vana pirana, ma i vatur vake, ma i kure, ba da vi ia ma ra ivu vivi na palariam, ma i titir ba to ia, ma ba ava i tar pait ia? ³⁴ Ta umana ta ra kor dia manga vatang tika na tinata. ma ta ra umana ta ra tikai; ma ba i mama matoto upi ra dovotina ta ra varvareo, i kure ba da ben ia ta ra kuba i ra tarai na vinarubu. ³⁵ Ba i vut ta ra kokorikai na pal, a tarai na vinarubu dia puak pa Paulo, i vuna ta ra ngala na karangap kai ra kor na tarai. ³⁶ Tago ra kor na tarai dia murmur, ma dia oraoro dari: Da doka.

Paulo i varvai kapa ure ia iat

³⁷ Ba dia to na kap varuk Paulo ta ra kuba i ra tarai na vinarubu, i tir ra luluai i lualua dari: Ina ve u tai ta ik a tinata bar? Ma i biti: Dave, u nunure ra tinata Elenas? ³⁸ Vakir u laka nam ra tutana Aigipto, ba amana i ga ununue ra ivat na arip na marmar na tarai, nina diat ra umana karvuvu, ma i agure diat ara ra pupui? ³⁹ Ma Paulo i biti: Iau a te Iudaia marama Taso, a gunan Kilikia; vakir iau a tutana tai ta gunan vakuku,

ma iau lul u, ba una tul tar iau, ba ina varvai tadav ra tarai. ⁴⁰ Ba i tar tul tar ia, Paulo i tur ta ra kokorikai ta ra pal, ma i tataun ra tarai ma ra limana; ma ba dia tur mut muka, i biti ta diat ta ra tinata Ebraio, dari:

22

¹ A tara na turagu, ma ra lavur tamagu, avat a valongore go ra tinata varbat, ina tatike ta vavat.

² Ba dia valongore i tata ta ra tinata Ebraio, dia tur mut kakit, ma i tatike:

³ Iau a tutana Iudaia, di ga kava iau aro Taso, arama Kilikia, ma di ga vale iau ta go ra pia na pal pire ra ura kau i Gamaliel, di ga tovo iau varogop ma ra lavur dekdek na mangamangana ta ra varkurai kai ra lavur tama i dat, ma iau ga ngarao ure God, da avat par gori; ⁴ ma iau ga vakaina go ra Nga, ta umana dia ga virua, ma iau ga vi ta ra umana, a tarai ma ra vaden bula, ma iau ga varuk diat ta ra pal na banubat. ⁵ Ma ra tena tinabar i lualua ma ra umana patuana bula dia varve dovot i tana, tago iau ga kap ra umana buk ta diat tadav diat, dia bartalaina ma diat, ma iau ga vana me urama Damasko, upi ina vi pa diat dia ki abara uro Ierusalem upi da kure diat.

*Paulo i varvai ure kana bung na nukpuku
(Apos 9:1-19; 26:12-18)*

⁶ Ba iau vanavana ma iau maravai Damasko, ba ra keake i ki tur, a ngala na kapa marama ra bakut i pupua vakaian kikil iau; ⁷ ma iau bura ra pia, iau valongore ra nilai tikai i biti tagu: Saul, Saul, dave u milmilikuane iau? ⁸ Ma iau biti dari: Luluai, to ia u? I tatike tagu: Iau Iesu, a te Nasaret,

nina u milmilikuane. ⁹ Ma diat ba ave varagur, dia gire ra kapa, ma pa dia valongore ra nilai nina amir tata me. ¹⁰ Ma iau tir ia: Luluai, ava ina pait ia? A Luluai i biti tagu: Una tut, una olo Damasko, ma da ve u abara ta ra lavur magit di ga tibe tar ia tam, ba una pait ia. ¹¹ Ma tago iau pula ta ra minamar i nam ra kapa. diat, ave varagur ma diat, dia ben pa iau ma ra limagu, ma iau pot aro Damasko. ¹² Tikai, a iangina Anania, a tena variru da ra tinata na varkurai, ma ra Iudaia par dia ki abara, dia varvai ba ia ra bo na tutana, ¹³ i vut tadav iau ma i tur piragu, ma i biti: Saul, turagu, una nana mulai. Ma ta nam uka ra pakana bung iau gire pa ia. ¹⁴ Ma i biti: A God kai ra lavur tama i dat i ga tibe u, ba una nunure ra nuknukina, ma una gire ra Tena Takodo, ma una valongore ra nilaina ta ra ngiene. ¹⁵ Tago u kana tena varvai pire ra tarai par ta go ra magit u tar gire ma u tar valongore bula. ¹⁶ Ma dave go u kiki? Una tur, ma da baptaiso tam, ma una aring ta ra iangina, ma da dalu vue kaum lavur varpiam.

A moro pire Paulo upi na varvai pire ra umana Tematana

¹⁷ Ma ba iau tar talil Ierusalem, ma iau araring ta ra pal na lotu, iau gire ta ra ninana, ma i biti tagu ba: ¹⁸ Una lulut, una vana lolalolo pa kan Ierusalem, tago pa diat a kapupi kaum varvai ure iau. ¹⁹ Ma iau biti: Luluai, dia nunure ba iau ga banubat diat dia nur tam, ma iau kitakita diat ta ra lavur pal na lotu par; ²⁰ ma ba di ga doko kaum tena varvai, Stepano, iau bula iau ga tur pire diat,

ma iau ga ongo tar ia, ma iau ga balaure ta umana mal kadiat dia doka. ²¹ Ma i tatike tagu ba: Una vana, ma ina tulue u uro vailik tadav ra lavur Tematana.

²² Ma dia valongore tuk tar ta go ra pakana tinata; ma dia tak ra ngie i diat ma dia oro: Boina ba go ra tutana dari na panie kan ra rakarakan a gunagunan, pa i ko ba na laun. ²³ Ba dia oraoro dari, dia vorodo vue kadia umana mal, ma dia vue imire ra tobon urama. ²⁴ Ma ra luluai i lualua i kure ba da kap ia ta ra kuba i ra tarai na vinarubu, ma da kita pala pa ia, upi na matoto, ba ava ra vuna dia oraoro dari ure. ²⁵ Ba dia tar vi ia ma ra umana vinau, upi da virit ia, Paulo i biti tai ra luluai i tur pirana dari: Dave, i takodo ba avat a virit a tutana Rom, ma pa ta bula ra varkurai boko? ²⁶ Ba ra luluai i valongore, i vana tadav ra luluai i lualua, ma i biti: Ava go u to na pait ia? Tago ni ra tutana a te Rom. ²⁷ A luluai i lualua i vana tadav ia ma i biti: Una ve iau, u laka a te Rom? Ma i tatike: Maia. ²⁸ Ma ra luluai i lualua i biti mulai dari: Iau ga kul ra kini ta go ra varkurai ma ra ngala na mani. Ma Paulo i biti: Di ga kava iau me. ²⁹ Ma diat dia ga to na tir ia, dia ngo lulut kan ia; ma ra luluai i lualua i burut bula ba i nunure, ba ia ra te Rom, ma tago i tar vi ia.

Paulo i tur ta ra mata i ra kivung

³⁰ Ba i ga ningene, i mainge na nunure ra dovotina ure nam ra magit, ra Iudaia dia takun ia me, ma i pala ia, ma i vartuluai upi ra umana tena tinabar ngalangala, ma diat par ta ra kivung bula,

diat a vana varurung; ma i agure vairop Paulo, ma i vaki ia ta ra mata i diat.

23

¹ Ma Paulo i bobbe muka ra kivung, ma i biti: A umana turagu, iau tar vanavana ta ra mata i God tuk tar ta ra bung gori, ma ra balagu pa i takun iau ure ta magit. ² Ma Anania ra tena tinabar ngalangala i ve diat, dia tur maravai pirana, ba diat a par ra ngiene. ³ Ma Paulo i tatike tana: God na par u, u a papar a pal di ga kolo vapua ia, dave go u kiki upi una kure iau da ra tinata na varkurai, ma go u kure ba da par iau, ma pa i da ra tinata na varkurai? ⁴ Diat, dia tur maravai pirana, dia biti: Dave, una vul laka ra tena tinabar i lualua kai God? ⁵ Ma Paulo i tatike: A umana turagu, pa iau ga nunure, ba ia ra tena tinabar i lualua, tago di ga tumu ia ba: Koko una vul ra tena varkurai kai kaum tarai. ⁶ Ma ba Paulo i nunure ba ta umana dia Sadukaio, ma ta ra umana dia Parisaio, i manga oro ta ra kivung ba: A tara na turagu, iau a Parisaio, ma iau natu i ra Parisaio bula; go di takun iau ure ra nurnur ma ure ra nilaun mulai kadiat dia tar mat. ⁷ Ba i tar tatike dari, a umana Parisaio ma ra umana Sadukaio dia vartoto, ma ra nuknuk i diat ta ra kivung i enana varbaiai; ⁸ tago a Sadukaio dia biti ba pa ta nilaun mulai, ma pa ta angelo, ma pa ta tulungea i ra tarai, ma ra Parisaio dia kapupi dital par. ⁹ Ma dia tur pa ra ngala na varvareo; ma ta umana tena tutumu kai ra umana Parisaio dia tur, ma dia vartoto, dia tatike dari: Pa ave nuk tadav ta kaina magit ta go ra tutana; ma ba ta tulungen, ba ta angelo i tar tata pirana, dat a dave

tana? ¹⁰ Ma ba i manga ngala ra vartoto, a luluai i lualua i burut, kan diat a kavir varbaiane Paulo, ma i tulue ra tarai na vinarubu, ba diat a irop, ma diat a al pa ia kan ra tarai, ma diat a agure ta ra kuba i diat.

¹¹ Ma ta ra marum, a Luluai i tur pirana, ma i tatike: Una gugu; tago da u tar varveai ure iau arama Ierusalem, damana bula una varvai aro Rom.

Ra tarai Iudaia dia varpit upi diat a doko Paulo

¹² Ba i keake mulai, a Iudaia dia tur guvai ma dia vavalima, ba koko diat a ian, ma koko diat a momo, ma na tuk ta nam ra bung ba di tar doko Paulo tana. ¹³ A ivat na vinun ma i pirai diat, dia varpit dari. ¹⁴ Ma dia vana tadav ra umana tena tinabar ma ra umana patuana, ma dia biti: Ave tar kubu ma ave tar manga vavalima tuna, ba koko avet a en ta magit boko, ona pa ave doko boko Paulo. ¹⁵ Ma go avat ma ra kivung avat a ve ra luluai i lualua, ba na agure vairop ia tadav avat, upi avat a kure mal mule ra vartakun ure, ma avet a doka, ona pa i maravai boko. ¹⁶ Ma ra matua i Paulo i valongore, ba dia parau upi ia, ma i vana, ma i ruk ta ra kuba i ra tarai na vinarubu, ma i ve Paulo. ¹⁷ Ma Paulo i oro tika na luluai, ma i biti tana: Una ben go ra barmana tadav ra luluai i lualua, tago i mainge na ve tai tika na tinata. ¹⁸ Ma i agur pa ia tadav ra luluai i lualua ma i biti: Paulo, nam di ga banubat ia, i tar oro pa iau tadav ia, ma i ting pa iau ba ina agure go ra barmana piram, na ve u tai tika na tinata. ¹⁹ A luluai i lualua i ben pa ia ma ra limana, ma i tir ive dari: Ava go una ve iau tana? ²⁰ Ma i biti: A

umana Iudaia dia tar kubu ba diat a ting pa u, upi una agure vairop Paulo ningene tadav ra kivung, upi na varogop ba una matoto bulu mulai ure. ²¹ Ma koko una ongo ta diat, tago a ivat na vinun ma i pirai diat, dia parau upi ia, ma dia tar kubu ma dia vavalima dari, ba koko diat a ian ma koko diat a momo, ona pa dia doko boko Paulo; ma go dia nuk upi ta tinata tam. ²² Ma ra luluai i lualua i tul vue ra barmana, ma i tigel ia dari: Koko una ve ta tikai ba u tar ve iau ta go ra magit.

Di kap mal Paulo pire Pelik, ra tena varkurai na gunan

²³ Ma i oro pa ra ivu luluai tadav ia, ma i biti: Amur a vaninare ra ivu mar na tarai na vinarubu, ma lavurua na vinun na tarai dia ki ra os ma ra ivu mar na tarai dia kap rumu, upi avat a vana ta ra lavuvat na pakana bung ra marum ura Kaisaria; ²⁴ ma i ve dir bula ba dir a kap ra ura os bula, ba da vaki Paulo tana, ma diat a kap mal ia pire Pelik, ra tena varkurai na gunan. ²⁵ Ma i tumu ra buk dari tadav ia: ²⁶ Klaudia Lisia, tadav Pelik, ra bo na tena varkurai na gunan: Tatabai! ²⁷ A umana Iudaia dia ga kinim pa go ra tutana, ma dia ga to na doka, ma avet ma ra tarai na vinarubu, ave vana tadav diat, ma ave valaun pa ia; tago iau tar matoto ba ia ra te Rom. ²⁸ Ma iau ga mainge, ba ina matote ra magit dia takun ia me, ma iau ga agure vairop ia ta kadia kivung; ²⁹ ma iau ga matoto pa, ba dia takun ia ure ta umana magit ta kadia tinata na varkurai, ma pa dia takun ia ma ta magit i kat ba na virua tana, ba da vi ia tana. ³⁰ Ma ba di ve iau, ba dia tar varpit upi go ra tutana, iau tul lulut vue piram, ma iau

ve diat bula dia takun ia, ba diat a vartakun mulai piram.

³¹ Ma ra tarai na vinarubu dia kap Paulo ra marum ura Antipatri, da di ga ve tar diat. ³² Ba i ga ningene dia tulue ra tarai ma ra umana os, upi diat a vana me, ma diat, dia talil ta ra kuba i ra tarai na vinarubu. ³³ Ba dia pot Kaisaria, dia tul tar ra buk tai ra tena varkurai na gunan, ma dia kap Paulo bula pirana. ³⁴ Ma ba i tar luk ia, i tir upi kana gunan; ma ba i ga matote ba ia ra te Kilikia, i biti: ³⁵ Ba diat dia takun u, dia tar pot bula, ina valongore ra vartakun ure u; ma i kure ba da banu bat ia ta ra pal kai Erodes.

24

Ra tarai Iudaia dia takun Paulo

¹ Ba i tar par ra ilima na bung, Anania, ra tena tinabar i lualua, ma ta umana patuana, ma Tertulo, a tena tinata, dia vut, ma dia ve ra tena varkurai na gunan tai Paulo. ² Ba di tar oro pa ia, Tertulo i tur pa ra vartakun dari:

Pelik, u a tena tuna, ma ave kedek ta ra ngala na malmal tam, ma kaum varkurai i babat vue mangoro na kaina mangamangana kan go ra gunan; ³ ave mainge ke nam ta ra mangamangana par, ma ta ra gunagunan par, ma ave pite varpa tana. ⁴ Ma koko na manga kaugu tinata, kan ina vatalanguane u; iau lul u ba ta kaum varmari, una valongore kaveve ta ik a tinata. ⁵ Ave nunure ure go ra tutana, ba ia ra tena vapurpuruan ta, ma i vuna ta ra purpuruan pire ra umana Iudaia par ta ra rakarakan a gunagunan, ma a raprap ta ra vuna lotu Nasaret; ⁶ ma i ga mainge ba na vakaina

ra pal na vartabar, ma ave ga kinim ia [ma ave ga nuk ia ba avet a kure vada kaveve varkurai. ⁷ Ia kaka Lisia a luluai i lualua i ga ruk livuan ma i ga al varane pa ia kan ra lima i vevet ma ra karangap na kankan. ⁸ I ga kure ba diat nina dia takun go ra tutana, diat a pot piram;] ba una tir ia, una matoto tana iat ure go ra lavur magit ave takun ia me. ⁹ Ma ra umana Iudaia bula dia maravut ta ra vartakun, ma dia biti ba a dovotina go ra lavur magit.

Paulo i varvai kapa ta ra mata i Pelik

¹⁰ Ba ra tena varkurai na gunan i tanake tar ia upi na tata, Paulo i biti:

Iau gugu ba ina tata bat iau piram, tago iau nunure, ba u ga tena varkurai mangoro na kilala ta go ra tarai; ¹¹ ma una matoto, ba i tar a vinun ma a ivu bung uka ba iau ga vut arama Ierusalem, upi ina lotu; ¹² ma pa dia tadav amir ba amir vartoto ma ta tikai, ma vakir iau ununue ra kor na tarai ta ra pal na vartabar, ba ta ra umana pal na lotu, ba ta ra pia na pal. ¹³ Ma pa diat a takun ot pa iau piram ma go ra lavur magit, dia takun iau me. ¹⁴ Ma go iau ve vakapa u, ba iau toratorom tai ra God kai ra lavur tama i vevet, ta nam ra Nga, ba go diat dia vatang ia ba ra lotu irai, ma iau nurnur ta ra lavur magit dia vardada ma ra tinata na varkurai, di ga tumu ia ta ra buk kai ra umana propet; ¹⁵ ma iau nurnur tai God upi ra nilaun mulai kadiat dia takodo, ma kadiat bula pa dia takodo; damana diat bula, dia nuk upi nam. ¹⁶ Dari iau ongor upi na langalanga vatikai ra balagu ta ra mata i God, ma ta ra mata i ra tarai bula. ¹⁷ Ma go ba i

par mangoro na kilala iau pot mulai, upi ina kap ta umana vartabar ma ra umana tinabar tadav kaugu gunan; ¹⁸ dari dia tadav iau ta ra pal na vartabar, ba iau tar vagomgom pa iau, ma pa ta kor, ma pa ta varvareo; ta umana Iudaia marama Asia avet, ¹⁹ ma ba dia nunure ta magit ure iau, dave pa dia vana uti piram, upi diat a takun iau? ²⁰ Ma boina ba go diat, diat a vatang boko ra kaina magit dia ga tir tadav ia tagu, ba iau ga tur ta ra mata i ra kivung, ²¹ ia kaka bar go, kaugu kopono tinata, ba iau ga tur livuan ta diat, iau ga oro dari: Iau tur ta ra mata i vavat gori upi da tir iau ure ra nilaun mulai kadiat dia ga mat.

²² Ma tago Pelik i kabinana bula a ik ure go ra Nga, i tul vakari vue diat, ma i biti: Ba Lisia ra luluai i lualua i tar pot, ina kure ot pa kavava vartakun. ²³ Ma i ve ra luluai na vinarubu ba na vake Paulo, ma na mari ia bula, ma koko na tigel vue ra umana talaina ba dia torom tana.

Paulo i tur ta ra mata i Pelik ma Drusila

²⁴ Ba i tar par ta ra umana bung mulai, Pelik ma kana taulai Drusila, a vavina Iudaia, dir vut ma dir vartuluai upi Paulo, ma dir valongore ure ra nurnur tai Iesu Kristo. ²⁵ Ma ba i tatata ure ra mangamangana takodo, ma ure ra mangamangana vovovon, ma ure ra varkurai namur, Pelik i burut na kaia, ma i biti: Go una vana ka boko, ba ta bung iau langalanga, ina oro pa mule u. ²⁶ I mainge bula, ba Paulo na kul ia, upi na pala vue; kari i vala varvartuluai upi ia, ma dir tata me. ²⁷ Ma ba i tar par ra ivu kilala, Pokio Pesto i ki ur vue Pelik; Pelik pa i ga pala vue Paulo, tago i mainge upi ra umana Iudaia diat a manane.

25

Paulo i lul upi ra Kaisar na varkurai ure

¹ Io, ba Pesto i tar vut ta nam ra langun, i ki pa ra utul a bung Kaisaria, ma i vana urama Ierusalem.

² Ma ra umana tena tinabar ma ra umana luluai ta diat a Iudaia, dia varve tai Paulo; ³ ma dia varting, dia tir ia ba na mari diat ure, ma na vartuluai ba na vana uti Ierusalem; ma dia ga varpit upi diat a doka na nga. ⁴ Ma Pesto i biti ka ba di vake Paulo ara Kaisaria, ma ba ra ik boko ia bula na vana. ⁵ Ma i tatike: Boina ba ta umana luluai ta vavat dat, dat a vana ura ma ba ta magit i rara ta go ra tutana, avat a takun ia me.

⁶ Ma ba i tar ki pire diat lavutul ba ra vinun na bung bar i vana Kaisaria; ma ba i ga ningene i ki ta ra kiki na varkurai, ma i kure ba da kap Paulo tadav ia. ⁷ Ba i tar pot, a umana Iudaia marama Ierusalem dia tur vurkikilane, ma dia manga takun ia ma ra mangoro na mamat na vartakun, ma dia mama takun ot pa ia. ⁸ Ma Paulo i varpuai dari: Pa iau ga pait ta ik a varpiam ure ra varkurai kai ra Iudaia, ba ure ra pal na vartabar, ba ure ra Kaisar. ⁹ Pesto i mainge ba diat a talaina ma ra umana Iudaia, ma i tir Paulo: Dave, una vana laka urama Ierusalem, ma ina kure go ra lavur magit abara? ¹⁰ Ma Paulo i tatike: Go iau tur pire ra kiki na varkurai kai ra Kaisar, ma i kat ba da kure iau ati; pa iau ga varpiam tadav ra tarai Iudaia, ma u tar nunure bulu. ¹¹ Ona iau a tena varpiam, ma ba iau tar pait ta magit i topa ia ba ina virua tana, pa iau ole ra vinirua; ba go ra lavur magit dia takun iau me pa i dovot, to ia na tul tar iau ta diat? Iau vatang

upi ra Kaisar. ¹² Ba Pesto dia tar tata ma diat ta ra kivung, i tatike: Go u tar vatang upi ra Kaisar, ma ina tulue u tadav ra Kaisar.

Paulo i tur ta ra mata i Agripa ma Bernike

¹³ Ba i tar par ta umana bung mulai, Agripa ra king ma Bernike, dir pot aro Kaisaria, ma dir vage pa Pesto. ¹⁴ Ba dir ki mangoro na bung abara, Pesto i ve ra king tai Paulo, ma i biti: Tika na tutana go, Pelik i ga vi ia, ma i ga vana kan ia; ¹⁵ ma ba iau ga ki Ierusalem, a umana tena tinabar ngalangala ma ra umana patuana kai ra Iudaia dia ve iau tana, ma dia ting pa iau ba ina kure vakaina. ¹⁶ Ma iau ga ve diat ba vakir a mangamangana kai ra tarai Rom, ba da tul tar ta tutana ba pa dia varkuvo lua boko ma nina diat dia takun ia, upi na tata bat ia ta ra magit dia takun ia me. ¹⁷ Ba dia ga vut varurung ati, pa iau ga vabing, ba i ga ningene ke, iau ki ta ra kiki na varkurai, ma iau kure ba da kap nam ra tutana. ¹⁸ Ba diat dia takun ia dia tur, vakir dia takun ia ma ta kaina magit da nina iau ga nuk ia; ¹⁹ dia takun ia ka ma ta umana magit ure kadia lotu iat, ma ure tikai, a iangina Iesu, i ga mat, ma Paulo i biti ba i ga laun mulai. ²⁰ Ba iau purpuruan ba ina dave ma ra vartir ta go ra lavur magit, iau tir ia ba na vana urama Ierusalem ma da kure tana abara. ²¹ Ma ba Paulo i lulul ba na ki pa ra varkurai kai ra Kaisar, iau vartul upi da vake ka boko tuk ta ra bung ba ina tulue tadav ra Kaisar. ²² Ma Agripa i tatike tai Pesto: Iau bula, iau mainge ba ina valongore go ra tutana. Ma i biti: Ningene una valongore.

²³ Io, ba i ga ningene, ma Agripa ma Bernike dir vut ma ra ngala na minong, diat ma ra umana luluai dia lualua, ma ra umana luluai ta nam ra gunan, ma ba dia ki ta ra pal na valavalongor, i vartuluai upi Paulo, ma dia ben ia. ²⁴ Pesto i biti: Agripa ra king ma avat bula ra kor na tarai da ki ati, ava gire go ra tutana, a tarai Iudaia dia ga ting pa iau arama Ierusalem ma ati bula ure, ma dia ga oraoro, ba pa i ko upi na laun boko. ²⁵ Ma pa iau ga tir tadav ta magit i topa ia ba na virua tana, ma tago i ga vatang upi ra Kaisar ba na kure, iau tar kure ba ina tulue tadav ra Kaisar. ²⁶ Ma pa iau nunure bulu ta magit ba ina tumu ia ure tadav kaugu ngalangala. Kari iau kap ia ta ra mata i vavat gori, ma ta ra matam muka, Agripa ra king, upi ba i par go ra vartir, ina nunure nam ba ina tumu ia ure. ²⁷ Tago iau nuk ia, pa i ko ba da tulue tikai, di ga vi ia, ma pa di vatang ta magit, di takun ia me.

26

Paulo i tata varvai kapa ta ra mata i Agripa

¹ Agripa i biti tai Paulo: Di tul tar iu, ba una tata are u. Ma Paulo i tulue ra limana ma i tata bat ia dari: ² Agripa ra king, iau nuk ia ba iau ti doan, tago ina varpuai ta ra matam gori ta ra lavur magit a Iudaia dia takun iau me; ³ tago u a tene ta ra lavur mangamangana ma ta ra lavur tinata na vartovo kai ra Iudaia; ma go iau lul u, ba una valongore mal iau. ⁴ A Iudaia par dia nunure kaugu mangamangana vatikai papa amana iat ba iau ga bul, ma iau ki pire ra tarai ta kaugu gunan, ma arama Ierusalem bula; ⁵ ba dia mainge upi

diat a varvai, dia nunure iau, ba papa ania iat iau murmur muka ra mangamangana kai ra umana Parisaio, nina ra vuna tarai i ongor mat ta kada lotu. ⁶ Ma go iau tur ati, upi da kure iau ure ra nurnur ta nam ra tinata na varvatading, God i ga tatike tadav ra lavur tama i dat; ⁷ ma kada a vinun ma a ivu vuna tarai dia vura torom muka tadav God a bungbung na keake, ma ra bungbung na marum, ma dia nurnur bula, upi diat a vatur vake nam ra tinata na varvatading. Io, King, nam ra nurnur a Iudaia dia takun iau tana. ⁸ Ta ra ava ava nuk ia ba pa i dovot, ba God i valaun diat dia tar mat?

⁹ Iau bula, iau ga nuk ia ra balagu, ba i boina ba ina pait mangoro na magit na tur varbat ure ra iang i Iesu, ra te Nasaret. ¹⁰ Ma iau ga papait dari bula aro Ierusalem, iau ga varuk mangoro na tena gomgom ta ra umana pal na banubat, ba ra umana tena tinabar ngalangala dia ga tul tar iau; ma ba di ga doko diat, iau bula, iau ga mulaot i tana. ¹¹ Ma ba iau ga vavala vabilak diat ta ra lavur pal na lotu, iau ongor ma ra valar diat, upi diat a varvul, ma tago iau kulot na kaia ure diat, iau ubu diat ta ra gunagunan bula aro vailik.

*Paulo i varvai ure kana bung na nukpuku
(Apos 9:1-19; 22:6-16)*

¹² Ma ba iau vana Damasko ta ra vartuluai kai ra umana tena tinabar ngalangala ma iau kap ra varkurai ta diat, ¹³ ma ba ra keake i ki tur, io, King, iau gire ra ngala na kapa marama ra bakut, i manga lia ta dir ma ra matana keake, ina i pupua kikil iau ma diat bula ave varagur. ¹⁴ Ba ave tar bura par ra pia, iau valongore ra nilai tikai i tatike

tadav iau ta ra tinata Ebraio dari: Saul, Saul, dave u milmilikuane iau? I dekdek piram, ba una rua ra rumu. ¹⁵ Ma iau tatike ba: Luluai, to ia u? Ma ra Luluai i biti: Iau Iesu, nam u milmilikuane; ¹⁶ una tut, ma una tur ma ra ura kaum; iau tur kapet piram, upi ina togue u, upi u ra tultul ma ra tena varvai ta ra lavur magit u tar gire tagu, ma ta ra lavur magit bula ba ina vaarike boko tam; ¹⁷ ma ina valaun u kan ra tarai, ma kan ra lavur Tematana bula, nina ba ina tulue u tadav diat, ¹⁸ upi una vakapa ra mata i diat upi diat a vana tapuku kan ra bobotoi tadav ra kapa, ma kan ra dekdek kai Satan tadav God, upi diat a vatur vake ra punpun vue ai ra lavur varpam, ma ra tiniba pire diat dia gomgom ta ra nurnur tagu.

Paulo i varvai ure kana papalum

¹⁹ Io, Agripa ra king, pa iau ga kamala ta go ra ninana marama ra bala na bakt; ²⁰ iau ga varve diat aro Damasko ma Ierusalem, ma ta ra gunagunan par Iudaia, ma diat ra lavur Tematana bula, ba diat a nukpuku, ma diat a talil tadav God, ma diat a pait ra umana papalum dia topa ra nukpuku. ²¹ Ta go ra vuna a Iudaia dia ga kinim iau ta ra pal na vartabar, ma dia ga mainge ba diat a doko iau. ²² Ma tago God i ga maravut iau, kari iau tur boko gori, iau varvai tadav ra tarai ma ra umana ngalangala bula, ma iau tatike nam uka ba ra lavur propet, diat ma Moses bula, dia ga biti ba na vana rikai boko; ²³ ba Kristo na mat, ma na vaarike value ra kapa ta ra nilaun mulai kan ra minat tadav ra tarai ma tadav ra lavur Tematana bula.

²⁴ Ba i tatata bat ia dari, Pesto i manga biti: Paulo, u ti papaua; kaum ngala na vartovo i tar pukue u, upi una papaua. ²⁵ Paulo i biti: Pesto, u a bo na luluai, pa iau papaua, go iau tatike vaarike ra tinata i dovot, a tinata na kabinana bula. ²⁶ Tago ra king i nunure go ra lavur magit, ma iau ve bulu go kaugu tinata; tago iau nunure pa i ngulngul tai ta tikai ta go ra lavur magit; tago pa di ga pait ive diat ta ra vabuman na pal. ²⁷ King Agripa, dave laka, u nurnur tai ra umana propet? Iau nunure u ti nurnur. ²⁸ Agripa i biti tai Paulo: Ma go kaum a ik a tinata bar u nuk ia ba una pukue pa iau, upi iau bula ra talai Kristo? ²⁹ Paulo i tatike: Iau mainge ke tai God, ba na ikilik bar, ba na ngala bar, ba u ma avat par ava valavalongore iau gori, dat a varogop, ma ia kaka go ra umana vivi koko.

³⁰ Ma ra king i tur, ma ra tena varkurai na gunan, ma Bernike, ma diat bula, dia tar kiki me; ³¹ ba dia tar vana irai, dia tatata, ma dia biti: Go ra tutana pa i ga pait ta magit i topa ia ba na virua tana, ba da vi ia tana. ³² Ma Agripa i biti tai Pesto: Gala go ra tutana pa i ga vatang upi ra Kaisar, gala na topa ia ba da pala vue ke.

27

Paulo i ki ra parau pi uro Rom

¹ Ba di tar kure ba avet a ki ra parau uro Italia, di tul tar Paulo, ma ta ra umana bula di tar vi diat, tai tika na luluai, a iangina Iulio, ta ra vuna tarai na vinarubu kai Augusto. ² Ma ave koa ta ra parau marama Adramiteno, ma di biti ba na rarat vanavana ta ra valvalian Asia. Ma ave vana oai

me; avet ma Aristarko a tutana Makedonia maro Tesalonika. ³ Ba i ga ningene ave pukai gil Sidon. Iulio i mari Paulo, i tul tar ia ba na tur pa pire ra umana talaina, upi diat a vangoa. ⁴ Ave vana mulai, ma ave vanavana bakit Kipro, tago a vuvu maro lua. ⁵ Ba ave tar bolo na ta maravai Kilikia ma Pampilia, ave pukai Mira, a pia na pal Likia. ⁶ A luluai i tadav tika na parau maro Alekandria abara, ba na vana Italia; ma i vako tar avet i tana. ⁷ Ma mangoro na bung ave vana vovovon ika, ma i tup avet ra vinavana uro Kinido, tago a vuvu i tur bat avet, ma ave vanavana bakit Kreta maravai Salmone, ⁸ ma i tup avet bula a nirarat abara, ma ave tadav tika na gunan a iangina: A umana Bo na Tungunana; go i maravai ta ra pia na pal Lasea.

⁹ Ba di tar vole vue mangoro na bung, ma dia burutue ra vinavana, tago ra Vinevel i tar par, Paulo i pit diat, ¹⁰ ma i tatike: Avat a tarai, iau gire ba go ra vinavana na manga vakaina ra parau ma ra kinakapuna, ma kada nilaun bula. ¹¹ Ma ra luluai na vinarubu i kapupi ra luluai na parau, ma nina bula ba kana ra parau, ma pa i valongore ra tinata kai Paulo. ¹² Ma mangoro ta diat dia biti, ba diat a vana na ta, ma diat a valar ra vinavana Poinike, a tungunana Kreta, i tur kapa ta ra taur ma ra taubar bula, ma diat a ung vue ra kilala na vuvu abara, tago ni ra tungunana pa i ga ko upi da ung vue ra kilala na vuvu tana.

A vuvu na taoai i tut ma i manga karangap

¹³ Ba ra taubar i vuvu vovovon, dia nuk ia ba i topa diat, ma dia rubat ra vakai, ma dia rarar vanavana ra valvalian Kreta. ¹⁴ Ma pa i vavuan

ba ra vuvu na taoai i tut, a iangina Oirakilon, i manga karangap; ¹⁵ ma ba i tut tadav ra parau, ma ra parau i mama ogor pa ra matana vuvu, ave vungue upi ra ta na gogone ke. ¹⁶ Ma ba ave vilavilau bakit ta ra ta kikil ik, a iangina Klauda, i tup avet, ba ave al vake ra bot; ¹⁷ ma ba dia tar al vake ra bot, dia vi pamur ra parau; ma dia burut ba avet a vana taun ra Sirti, ma dia valure vue ra lavur magit marama liu, ma ra ta i gogone ke ra parau. ¹⁸ Ma tago a parau i dadadar na kaia ta ra ngala na vuvu, dia vue vadudu ra tabarikik ba i ga ningene; ¹⁹ ma ta ra vautuluna bung dia vue ma ra lima i diat ra lavur magit ai ra parau. ²⁰ Ma ba mangoro na bung ra matana keake ma ra umana tagul pa dia pupua, ma ra vuvu na kaia i tup avet, pa ta i nuk ia mulai ba avet a laun. ²¹ Ba i tar peal ra bung ba pa dia ga ian tana, Paulo i tur rikai livuan ta diat, ma i biti: Avat a tarai, gala ava ga tar valongore iau ba koko avat a vana irai mara Kreta gala ra kaina dari ma ra vovoloji pa na tup avat. ²² Ma go iau ting pa avat, ba koko avat a burut, pa ta tikai ta vavat na virua, a parau ka na virua. ²³ Tago tika na angelo kai nam ra God ba iau kana, ma iau toratorom tana, i tur piragu ra marum, ²⁴ ma i biti: Paulo, koko una burut; una tur boko ta ra mata i ra Kaisar; ma God i tar tul tar bula nam diat i tam, ava ti varagur ma diat, upi avat a laun par. ²⁵ Ma go, a tara na turagu, avat a balamat, iau nurnur tai God ba na pait nina i tar ve iau tana. ²⁶ Dat a vana tadav boko tika na lolo.

²⁷ Ba i tar vinun ma a ivat na bungbung na marum, ma ra vuvu i kap vurvurbingitane avet ta ra ta, a iangina Adria, ba ra mutumut, a umana

tena ta dia nuk ia, ba ave vanavana maravai tai ta gunan; ²⁸ ma dia valar ra maluluvina na ta, ma i a ura vinun na pokopokono; ba ra ik boko dia valar mule, ma i vinun ma ra ilima na pokopokono. ²⁹ Ma dia burut kan avet a vana taun ta mama, ma dia vue ra ivat na vakai mara ra muruna parau, ma dia kaina upi ra keake. ³⁰ Ma ba ra umana tena ta dia nuk upi ra nilop kan ra parau, ma dia tar pala vaba vue ra bot na ta, varogop ba diat a vung ta umana vakai ta ra luaina parau, ³¹ Paulo i biti tai ra luluai na vinarubu, diat ma ra tarai na vinarubu dari: Ona go diat dia lop kan ra parau, avat a mama laun. ³² Ma ra tarai na vinarubu dia kutu vue ra umana veveve ta ra bot, ma i bura ka. ³³ Ma ba i to na lar, Paulo i ting pa diat par ba diat a ian, i biti: Go a vinun ma ra ivat na bung ava kiki, ma ava vevel, pa ava ga en ta magit; ³⁴ ma go iau ting pa avat ba avat a ian upi avat a laun, tago pa ta pepe na ulu i vavat na virua kan ra ulu i ta tikai ta vavat. ³⁵ Ba i tar tatike dari, i tak pa ra gem, ma i pite pa God ta ra mata i diat par, ma i tabik ia, ma i ian. ³⁶ Ma diat par dia gugu, ma dia ian bula. ³⁷ Avet par ta ra parau a ivu mar ma lavurua na vinun ma laptikai na tarai. ³⁸ Ba dia tar maur, dia vairop vapapa ra parau, dia vue vadudu ra vit na ta.

A parau i virua

³⁹ Ba i keake, dia mama gire ilam ra gunan; dia gire ke tika na tungunana ma ra valian, ma dia biti ba i boina bar ba diat a vana ma ra parau tana. ⁴⁰ Ma dia pala vue ra umana vakai, dia vana kan diat na ta, ma dia pala: vue ra umana vinau ta ra ura vo tatatabai bula, ma dia al pala ra sel

na lua upi na topa ra vuvu, ma dia tung upi ra valian. ⁴¹ Ma ba dia vana ur ta ra giligil na veo, a ta i varpalak tana, ra parau i kakarat ta ra veo, ma ra luaina parau i kor vaticai tana, ma ra muruna i tapamar ta ra karangap i ra bobol. ⁴² Ma ra tarai na vinarubu dia mainge ba da doko diat, di ga vi diat, kan ta umana diat a alir ur, ma diat a lop. ⁴³ Ma ra luluai na vinarubu i mainge pi na valaun Paulo, ma i tigel kadia mamainga; ma i kure ba diat, dia nunure ra nialir, diat a pil, ma diat a alir lua upi ra valian; ⁴⁴ ma ta ra umana diat a alir murmur ta ra umana pal a davai, ba ta ra lavur magit kai ra parau. Damana diat par dia laun ura ra valian.

28

Aro Melite

¹ Ma ba ave tar laun, ave matoto ba ra iang i nam ra lolo ba Melite. ² A tarai vakuku dia mari muka avet; dia voto ra iap ma dia agur pa avet par, tago a ngala na bata ma ra mudian. ³ Ma ba Paulo i tak pa ra vinvin davai, ma i vaulung ra iap me, a vui i vana rikai ta ra laplapiran, ma i taba ta ra limana. ⁴ Ba ra tarai vakuku dia gire ra vui i tabataba ta ra limana, dia biti vargil dari: Go ra tutana a tena vardodoko bar, i laun kan ra ta, ma ra Balbali pa i vungue upi na laun. ⁵ Ma i vue pikire vue ra vui ta ra iap, ma vakir i kaina tana. ⁶ Dia nuk ia ba na ung, ma na bura mat vakaian; ba dia vavuan ma ra ki ung upi ia, ma pa ta kaina magit i tadav ia, dia nukpuku, ma dia biti ba tika na god.

⁷ A iang i ra luluai ta go ra lolo, Poplio, ma kana umana gunan dia ki ta go ra papar, ma i agur pa avet, ma i mari avet a utul a bung ta ra kubana. ⁸ Ma ra tama i Poplio i vava, i mait ma ra malamalapang ma ma ra balavana; ma Paulo i ruk tadav ia, ma i araring, ma i palagur ia ma ra ura limana, ma i valagar pa ia. ⁹ Ba i ga par dari, diat par dia mait ta go ra lolo dia vana tadav ia, ma i valagar pa diat; ¹⁰ ma diat bula, dia manga ru avet ma mangoro na magit na varirur; ma ba ave koa mulai dia tabar tule avet ma ra lavur magit i topa avet.

Kan Melite pi uro Rom

¹¹ Ba i ga par a utul a gai, ave vana ta ra parau maro Alekandria, i tar ung vue ra kilala na vuvu ta go ra lolo, kana vakilang Ra Ura Kanga. ¹² Ma ave pukai gil Sirakusa, ma ave ki abara a utul a bung. ¹³ Ma ave vana pa mabara urama Region, ma ra bung namur a taubar i vana rikai, ma ba i ga ningene ave pukai Potiolo; ¹⁴ ma ave tadav ta umana ekelesia abara; ma dia mari vake avet; ma ave ki pire diat lavurua na bung; damana ave vana uro Rom. ¹⁵ Ba ra umana ekelesia mabara dia tar valongore ra varvai ure avet, dia barat avet ara Tavul a Bung Apio, ma ara Tabautul a Pal na Vavagil; ba Paulo i gire diat, i pite pa God ma i gugu tana.

Aro Rom

¹⁶ Ba ave ga tar olo Rom, di nur tar Paulo ba dir a ki ma ta tika na tena vinarubu ba na balabalaure.

¹⁷ Ba i ga par a utul a bung, i oro varurue ra umana raprap kai ra Iudaia, ma ba dia pot

varurung, i biti ta diat: A tara na turagu, pa iau ga vakaina ra tarai, ba ra lavur mangamangana kai ra lavur tama i dat; arama Ierusalem dia ga vi tar ika iau ta ra lima i ra tarai Rom; ¹⁸ ma ba dia ga tir iau, dia ga mainge ba diat a pala vue iau, tago pa ta vuna ba ina virua tana. ¹⁹ Ma ba ra Iudaia dia tigel bat diat, iau vatang upi ra Kaisar; ma vakir iau takun kaugu vuna gunan ma ta magit. ²⁰ Ma go ra vuna iau tar ting pa avat i tana, ba dat a varboboi, ma dat a tata bula; tago di ga vi iau ma go ra vivi na palariam, ure ra kini nunur kai ra Israel. ²¹ Ma dia biti tana: Pa ta buk maro Iudaia i tadav avet ure u, ma pa ta tura i vevet i ga pot ati upi na varveai tai ta kaina magit ure u. ²² Ma ave mainge, ba avet a valongore ra nuknukim tam; tago ave nunure ba di tur bat go ra mangamangana lotu irai ta ra gunagunan par.

²³ Ba dia tar kubu tar kadia bung, dia kor pirana ta ra kubana; ma i pala ia ma i ve vakapa tar ia ta diat ra varkurai kai God, ma i ve vovo pa diat ma ra tinata na varkurai kai Moses, ma ta ra lavur propet bula ure Iesu; i tur pa ia ra malana ma i tuk tar ta ra ravian. ²⁴ Ma ta ra umana dia kapupi ra tinata i ga ve diat i tana, ma ta ra umana pa dia nurnur. ²⁵ Ba dia tar vartoto ure, dia vana, ba Paulo i tar tatike value ra kopono tinata dari: A dovotina ra Takodo na Tulungen i ga tatike tai Iesaia ra propet tadav ra umana tama i vavat lualua dari:

²⁶ “Una vana tadav go ra tarai, ma una tatike:

Avat a valavalongor ma ra talinga i vavat ma pa avat a matoto muka;

Avat a nana ma ra mata i vavat, ma pa avat a
gigira ilam;

²⁷ Tago ra bala i go ra tarai i bira,
Ma ra talinga i diat i vaut,
Ma dia ga vapula ra mata i diat;
Kan diat a nana ma ra mata i diat,
Ma kan diat a valongor ma ra talinga i diat,
Ma kan diat a matoto ma ra bala i diat.
Ma kan diat a talil mulai,
Ma ina valagar pa diat.”

²⁸ Ma go avat a nunure, ba di ga tulue go ra
varvalaun kai God tadav ra lavur Tematana; diat
a valongore bula.

[²⁹ Namur ta kana tinata, a umana Iudaia
dia vana varbaiai, ma dia manga vartoto vargil.]

³⁰ Ma i ki ra ivu kilala ot ta ra pal i tokom pa ia,
ma i vala pa diat par dia rukruk tadav ia, ³¹ ma i
varveai ta ra varkurai kai God, ma i vartovo ta ra
lavur magit ure ra Luluai Iesu Kristo, pa i burut
tuna ma patana i tigel ia.

**A BUK TABU A MAULANA KUNUBU ma A
KALAMANA KUNUBU**
**The Holy Bible in the Kuanua language of Papua New
Guinea**
Buk Baibel long tokples Kuanua long Niugini

Copyright © 1882-1983 Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kuanua or Tinata Tuna or Tolai (Kauana)

Translation by: Bible Society of Papua New Guinea

1882 Mark 1883 +Matthew 1885 +Gospels (with revised Mt. Mk) BFBS NSW
Aux, Sydney 1891 +New Testament 1901 +New Testament (revised) BFBS,
London Translated by James Chalmers and W.G. Lawes (LMS)
1935 +New Testament [Repr +1942-1951] BFBS, London Translated by R.
Lister Turner and J.B. Clark (LMS)

1959 +New Testament 1962 +Genesis 1964 +Psalms BFBS, London and
Sydney 1971 1 Peter J. Palmer, Auckland 1973 +Bible (Repr 1974-+1991 BS
in Papua New Guinea, [Port Moresby-Lae] Revised and translated by Percy
Chatterton (LMS), assisted by Taunao Agaru, Reatau Mea, Morea Igo, Egi
Raka, Puka Oala, Mavara Hekure, and Dago Morea

This translation is made available to you under the terms of the Creative
Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it
in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are
licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses,
please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 31 Aug 2023

bbc5a26d-4db3-53f1-9593-2319b90317db